

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ДЕННА ФОРМА НАВЧАННЯ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
_____ Лихова С.Я.
«___» _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«Правоохоронна діяльність»

Тема: «Кримінальна відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (ст. 307 КК України)»

Виконавець: студент 2 курсу, групи ПР-202 Кириленко Олександр Сергійович

Керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу
Літвінова Ірина Феофанівна

Київ–2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет
Кафедра кримінального права і процесу
Освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Лихова С.Я.
«_____» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Кириленка Олександра Сергійовича

1. Тема роботи «Кримінальна відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (ст. 307 КК України)», затверджена наказом ректора від 24 вересня 2020 р. № 1771/ст.
2. Термін виконання та захисту роботи: з 05 жовтня 2020 р. по 13 грудня 2020 р.; з 21 грудня по 27 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані роботи: монографічна наукова література, нормативно-правові акти, нормативно-правові акти міжнародного характеру, узагальнення судової практики.
4. Зміст пояснювальної записки: аналіз поняття і ознак, юридичного складу злочинів, кримінальна відповідальність за які передбачена ч. 1-3 ст. 307 КК України. Комплексна характеристика підстав звільнення від кримінальної відповідальності за вказані види злочину, як загальні, так і спеціальні; проводиться висвітлення та виявлення проблем призначення кримінальної відповідальності за досліджувані злочини органами судової влади.

5. Календарний план-графік

№ пор	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Вибрати тему кваліфікаційної роботи	до 01.10.2020	виконано
2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника	до 05.10.2020	виконано
3	Визначити статистичну, інформаційну базу дослідження скласти бібліографію	до 26.10.2020	виконано
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	до 30.10.2020	виконано
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	до 11.11.2020	виконано
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	до 20.11.2020	виконано
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	до 29.11.2020	виконано
8	Отримати відгук керівника та рецензії	до 05.12.2020	виконано
9	Підготувати доповідь на захист	до 10.12.2020	виконано

6. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Консультанти з окремих розділів не залучались			

7. Дата видачі завдання: 05.10.2020 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального права і процесу
Літвінова Ірина Феопанівна

(підпис)

Завдання прийняв до виконання

Кириленко Олександр Сергійович

(підпис)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Кримінальна відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (ст. 307 КК України)»: 88 сторінки, використано 70 джерел.

НАРКОТИЧНІ ЗАСОБИ, ПСИХОТРОПНІ РЕЧОВИНИ, АНАЛОГИ, КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, АЛЬТЕРНАТИВНІ ДІЯННЯ, НЕЗАКОННИЙ ОБІГ, ВИРОБНИЦТВО, ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ, ЗБУТ, ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, ПРИМУСОВЕ ЛІКУВАННЯ.

Об'єктом дослідження є норми кримінального законодавства, що встановлюють особливості кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст. 307 КК України.

Метою є комплексне дослідження кримінально-правової характеристики складів злочину, передбачених ст. 307 КК України, з'ясування сутності основного, кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів злочину, передбачених даною статтею; аналіз видів кримінальної відповідальності за досліджуване злочинне діяння та практики його призначення; встановлення найбільш актуальних проблем, що виникають при кваліфікації цих злочинів, пошук можливих підходів до їх вирішення, а також висвітлення заходів кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватися за вчинення зазначених злочинів, підстав звільнення від кримінальної відповідальності за досліджуваний злочин.

Матеріали дипломної роботи рекомендується використовувати у навчальному процесі та підготовці проектів нормативно-правових актів.

Зміст

Вступ.....	6
Розділ I Аналіз основного складу злочину, передбаченого ст. 307 КК України	
1.1. Кримінально-правова характеристика об'єкта та об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України.....	9
1.2. Кримінально-правова характеристика суб'єкта та суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України.....	26
Розділ II Аналіз кваліфікованих складів злочину та спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених ст. 307 КК України	
2.1. Кримінально-правова характеристика кваліфікованих складів злочину, передбачених ч. 2 і ч. 3 ст. 307 КК України.....	34
2.2. Кримінально-правова характеристика спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченої ч. 4 ст. 307 КК України.....	45
Розділ III Характеристика кримінальної відповідальності, що настає за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України	
3.1. Кримінально-правова характеристика санкцій за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України	53
3.2. Особливості застосування інших заходів кримінально-правового характеру за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України.....	63
Висновки	74
Список використаних джерел	81

Вступ

Актуальність теми дослідження. На рівні Конституції України як основного закону нашої держави людину, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку визнано найвищою соціальною цінністю. Здоров'я населення також є надзвичайно важливим чинником, що спричиняє колосальний вплив на розвиток держави та суспільства в цілому, їх економічних, соціально-культурних, демографічних аспектів.

Станом на сьогодні, згідно із статистичними даними, глобальну проблему становить значний масштаб незаконного обігу наркотичних речовин. Загальновідомо, що останні надзвичайно негативно впливають на здоров'я населення та його життєдіяльність в цілому. До того ж, незаконний обіг наркотичних речовин надзвичайно підвищує рівень негативного кримінологічного середовища в Україні, сприяє девіантній поведінці, а також залученню до неї неповнолітньої частини населення.

Таким чином, вибір теми дослідження кваліфікаційної роботи про особливості кваліфікації та кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст. 307 Кримінального Кодексу України (далі в роботі – КК України), обумовлений тим, що одним з найефективніших засобів боротьби з таким негативним явищем, незаконний обіг наркотичних речовин, є кримінальна відповідальність за наркотичні злочини. Саме тому, розуміння особливостей кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 307 КК України, а також аналіз можливих наслідків для особи, що вчинила незаконні дії з наркотичними засобами чи психотропними речовинами, відмінних від кримінальної відповідальності, є особливо важливим при дослідженні наркотичних злочинів.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження кримінально-правової характеристики складів злочину, передбачених ст. 307 КК України, з'ясування сутності основного, кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів злочину, передбачених даною статтею; аналіз видів кримінальної відповідальності за досліджуване злочинне діяння та практики його

призначення; встановлення найбільш актуальних проблем, що виникають при кваліфікації цих злочинів, пошук можливих підходів до їх вирішення, а також висвітлення заходів кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватися за вчинення зазначених злочинів, підстав звільнення від кримінальної відповідальності за досліджуваній злочин.

Відповідно до зазначеної вище мети, **завданнями** є:

- 1) аналіз основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України;
- 2) кримінально-правова характеристика кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч. 2 та ч. 3 ст. 307 КК України;
- 3) з'ясування окремих проблем, пов'язаних з кваліфікацією, злочинів, передбачених ст. 307 КК України;
- 4) кримінально-правова характеристика загальних та спеціальної підстав звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення зазначених у досліджуваній статті злочинних діянь;
- 5) характеристика примусового лікування осіб, які вчинили злочинні діяння, передбачені ст. 307 КК України;
- 6) формування пропозицій щодо вдосконалення законодавчого регулювання протидії незаконному обігу наркотичних речовин у кримінально-правовому ключі.

Об'єктом дослідження норми кримінального законодавства, що встановлюють особливості кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст. 307 КК України.

Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту або збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в правовій системі України.

Науково-теоретичну основу дослідження склали праці вчених у сфері кримінального права, таких, як Ю.Б. Баулін, Б.І. Борисов, О.П. Горох, А.А.

Музика, Д.Й. Никифорчук, О.Б. Наден, І.Г. Поплавський, Б.В. Устименко, Є.В. Фесенко, М.С. Хруппа М.І. Хавронюк та інші.

Нормативну основу дослідження склали положення Конституції України, Кримінального кодексу України, інших законів та підзаконних актів, що регулюють виробництво наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, а також їх обіг на території України. А також матеріали аналітичної та правозастосовної практики.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Вона включає вступ, основну частину, що містить три розділи, та висновки, у яких відтворені найбільш значущі її результати.

Розділ I Аналіз основного складу злочину, передбаченого ст. 307 КК

України

1.1. Кримінально-правова характеристика об'єкта та об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України

Для того, щоб здійснити належну правову характеристику об'єкта та об'єктивної сторони складу злочину, що передбачена диспозицією ч. 1 ст. 307 КК України, слід звернутись до загальнотеоретичних визначень категорії «об'єкт», а також спеціальних визначень даної категорії в доктрині кримінального права.

Так, згідно із Академічним тлумачним словником української мови, об'єкт можна визначити як те, на що спрямована певна діяльність, і те, що протилежне суб'єкту, яким така діяльність здійснюється.

Мовознавець О Білецька аргументовано підкреслює, що об'єктом слід визнати — матеріальний чи нематеріальний за природою предмет пізнання і практичного впливу з боку людини (суб'єкта); будь-який предмет думки, дослідження, відображення тощо.

Що стосується теоретично-правової площини, слід зазначити, що загалом вона взяла за основу загальне розуміння об'єкта, представлене вище, проте наділила його необхідними для інтегрування в правове поле ознаками та властивостями.

Так, до прикладу, О. Скакун визначає об'єкт як матеріальне чи нематеріальне за своєю природою благо, з приводу яких правові відносини або виникають, або ініціюються з боку суб'єктів таких відносин. В. Котюк у свою чергу підкреслює, що об'єктом є ціль, на який спрямоване здійснення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків сторонами.

На основі загальнотеоретичних положень про об'єкт, доктрина кримінального права також розробила власну теорію об'єкта, у даному випадку, злочину.

Так, ще раніше, за часів дореволюційної доктрини, розгляд об'єкта злочину здійснювався як з позиції суб'єктивного права, так і з позицій об'єктивного права. До прикладу, В Спасович об'єктом злочину визнавав право будь-якої особи, що покладено під охорону держави, і за порушення якого законом передбачається належне покарання. О. Кістяківський, у свою чергу, під об'єктом злочину вважав предмет, на який злочинна діяльність направлена або стосовно якого злочин вчинено. При цьому, об'єктом злочину може визнаватись або людина з усім належним їй спектром прав та обов'язків, або створена людиною діяльність. [28, с. 80] Стосовно бачення об'єкта злочину провідним вченим того часу М. Таганцевим, слід зазначити, що воно полягало в безпосередньому посяганні на норму права в її реальному бутті, яка реалізується шляхом охорони права чи життєвого інтересу особи, суспільства чи держави. Таким чином, об'єктом визнавалась безпосередня норма закону. [62, с. 484]

Надалі, за часі радянської системи, визнання здобула концепція, згідно із якою під об'єктом злочину розумілись суспільні відносини. Одним із перших, хто доктринально закріпив дане розуміння, був вчений А. Піонтковський, який стверджував, що кожний злочин який вчиняється в державі, прямо або опосередковано посягає на суспільні відносини соціалістичного суспільства. [54, с. 111] Варто окремо відмітити, що розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин з соціалістичної доктрини кримінального права перейшло та дістало подальшу розробку в українській кримінально-правовій доктрині, про що буде зазначено далі.

Станом на сьогодні українські вчені в галузі кримінального права висловлюють власні, незалежні погляди на концепцію об'єкта злочину. При цьому, варто зауважити, що єдності з даного приводу досягнуто не було.

Так, до прикладу, В. Горбачевський зазначає, що об'єктом злочину є суспільні відносини, які користуються охороною кримінального закону, на які посягає злочин, та яким або заподіюється реальна шкода, або існує об'єктивна загроза такого заподіяння. [24, с. 51] Цю ж позицію поділяє вчений М

Коржанський, який у ході своїх наукових розробок зазначає, що об'єктом злочину можуть бути винятково суспільні відносини, поставлені під законодавчу охорону від потенційних злочинних посягань. [32, с. 147] Мельник М.І. та В.А. Клименко також вважають, що об'єктом злочину є суспільні відносини між людьми, що існують у суспільстві та охороняються нормами кримінального законодавства. [45, с. 82]

Такі висновки є цілком обґрунтованими, зокрема, на рівні сучасного Кримінального кодексу України, де статті Особливої частини, так, як, 293 і 296 ставлять під захист зокрема, громадський порядок, який може бути визначений як врегульований соціальними та правовими нормами від суспільних відносин, метою якого є забезпечення захисту прав, свобод та інтересів осіб, які є частиною суспільства.

Що стосується дослідження злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, слід неодмінно згадати преамбулу Закону України Іншими аргументами на користь подібного визначення є формулювання, вжите законодавцем у преамбулі Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», де зазначено, що дія положення даного закону спрямована на регулювання *суспільних відносин* у сфері обігу даних засобі та речовин. [11] Основи законодавства України про охорону здоров'я основною засадою визначають належне законодавче регулювання суспільних відносин у галузі охорони здоров'я. [7]

Таким чином, підсумовуючи зазначене, слід вказати, що на законодавчому рівні підхід до розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин є обґрунтованим.

Існує й інший підхід до розуміння об'єкта злочину. Так, зокрема, на переконання вченого Р. Вереші, об'єктом злочину можуть визнаватись винятково цінності, що користуються охороною кримінального закону, і стосовно або проти яких спрямована суспільно небезпечна діяльність злочинця, яка заподіює або може заподіяти шкоду таким об'єктам. [22, с. 142]

Така позиція підтверджується шляхом аналізу положень Конституції України, де в ст. 3 зазначено, що об'єктом злочину можна вважати певні соціальні цінності. Також, в контексті Кримінального кодексу України дане розуміння знаходить своє підтвердження, оскільки, до прикладу, ст. 115, ст. 152 Кодексу захищають такі цінності, як життя, здоров'я та статеві свободи людини.

Тим не менш, варто зазначити, що дві висвітлені вище позиції абсолютно позбавлені внутрішньої суперечності, оскільки з приводу цінності, що охороняється кримінальним законом, її належного функціонування в правовому полі та кримінально-правової охорони і захисту й виникають суспільні відносини, охоронювані кримінальним законом. До того ж, одним із різновидів цінностей, покладених під кримінально-правову охорону, є так звані «позитивні» правовідносини – ідеальні моделі, в яких втілюються взаємні права і обов'язки суб'єктів з приводу певних значущих для них соціальних цінностей. Саме суспільні відносини, врегульовані правом звідси можна вважати різновидом соціальних цінностей, які зазнають негативного впливу внаслідок вчинення злочину і потребують застосування кримінально-правових санкцій.

Таким чином, розуміння об'єкта злочину остаточно зводиться до категорії «суспільних відносин».

Надалі в процесі висвітлення кримінально-правової категорії об'єкта злочину слід звернути окрему увагу на її різновиди: родовий та безпосередній об'єкти злочину.

На переконання П. Фріса, родовий об'єкт злочину доцільно визначати як групу однорідних, а подекуди – тотожних за своїми ознаками та властивостями об'єктів, які охороняються однорідними кримінально-правовими нормами і перебувають між собою у відповідному співвідношенні. [66, с. 213]

В.Я. Тацій визначає родовий об'єкт як об'єкт, яким охоплюється певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною і економічною суттю суспільних відносин, які через це повинні охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм. [35, с. 110]

О.О. Дудоров пропонує вважати родовим об'єктом злочинів, які передбачені в розділі XIII Особливої частини КК, здоров'я населення. Щодо визначення здоров'я населення у науковій літературі можна зустріти різні думки. Так, Є.В. Фесенко визначає здоров'я населення як фактичний або максимально досяжний в Україні стан організму людей, котрі в ній проживають чи перебувають, необхідний для забезпечення їх біологічного існування, здатності до активного тривалого життя і відтворення здорового людського покоління. При цьому він пропонує вважати родовим об'єктом вказаних злочинів не тільки «здоров'я населення», а і "систему заходів, спрямованих на його охорону", що і пропонує включити у назву розділу. [33, с. 440]

В. Шевчук, здійснюючи дослідження поняття родового об'єкта злочину, слушно узагальнює наведені вище позиції та стверджує, що родовий об'єкт злочину являє собою більш високий рівень узагальнення суспільних відносин, що користуються охороною кримінального закону, аніж загальний об'єкт, та незрівнянно менший у порівнянні із безпосереднім. При цьому, поділ суспільних відносин здійснюється на основі об'єктивних критеріїв, які дозволяють стверджувати про їх тотожність та/або однорідність. Такими критеріями виступають сутнісні елементи таких суспільних відносин, які охороняються, їх соціальне призначення в них. Серед них, зокрема, суб'єктний та предметний склад, зміст та функціональна спрямованість. Ще одним ключовим фактором такого поділу суспільних відносин виступає сфера громадського чи державного життя, де такі відносини функціонують. Основою ж такої класифікації суспільних відносин справедливо визнається та чи інша сфера державного або громадського життя. Звідси, категоріями суспільних відносин, які підпадають під окремі родові об'єкти у кримінально-правовому розумінні, слід визнати відносини власності, здійснення господарської, владно-управлінської, контрольної діяльності, відносини, що забезпечують належний громадський порядок і моральність та інші. [69, с. 237]

Стосовно безпосереднього об'єкта злочину, слід зазначити, що традиційно в літературі він беззаперечно визнається невід'ємним елементом складу будь-

якого злочину і може бути описаний як конкретні суспільні відносини або їх функціональна частина, на які націлено посягання конкретного злочину або його різновиду.

Так, М. Бажанов, зокрема, підтримує описану вище позицію та визначає безпосередній об'єкт злочину як конкретні суспільні відносини, які поставлено законодавцем під охорону певної статті Особливої частини Кримінального кодексу України і яким завдається шкоди злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину. [19, с. 89]

При цьому, правильне визначення категорії безпосереднього об'єкта злочину має не тільки теоретичне, а й прикладне значення, оскільки уможливорює встановлення справжніх суб'єктів злочину, межі між злочинною та незлочинною поведінкою, правильну характеристику складу злочину, правильну кваліфікацію за існуючою статтею Особливої частини, визначення ступеня суспільної небезпечності посягання на охоронювані законом суспільні відносини, розмір покарання та інше.

Незважаючи на абсолютно індивідуальний характер, безпосередній об'єкт злочину завжди має приналежність до певної категорії родового. [47, с. 63]

Тепер, визначивши загальнотеоретичні положення стосовно об'єкта злочину, зокрема родового та безпосереднього, доцільно приступити до кримінально-правової характеристики об'єкта злочину, передбаченого положеннями ч. 1 ст. 307 КК України.

Так, безпосереднім об'єктом згаданого злочину слід визнати правові відносини, що виникають у сфері законодавчо встановленого обігу відповідних речовин та засобів. Таким чином, безпосереднім об'єктом у даному випадку виступає встановлений спеціальними нормативно-правовими актами правовий режим обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

Під обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів розуміються види діяльності, пов'язані: з культивуванням рослин, що містять наркотичні речовини; розробкою, виробництвом, виготовленням, зберіганням, розподілом, перевезенням, пересиланням, придбанням, реалізацією, відпуском,

ввезенням на територію України, вивезенням з території України, використанням, знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 року № 770 (далі - Перелік), що дозволяються та контролюються згідно з чинним законодавством. [10]

Обіг зазначених засобів і речовин на території нашої держави дозволяється винятково у медичних цілях чи з метою проведення науково-дослідних робіт, зокрема, у сферах фармацевтики, а також з метою проведення експертної чи оперативно-розшукової діяльності, спеціальних навчань чи інших заходів, прямо передбачених законом. [10]

При цьому, варто зазначити, що конструкція ч. 1 ст. 307 КК України передбачає наявність також і додаткового безпосереднього об'єкта даного злочину. Ним виступає життя та здоров'я потенційних реципієнтів наркотичних засобів, яким через незаконний обіг таких речовин, зокрема, збут, який зазвичай є головною метою, з якою такі речовини виготовляються, зберігаються і т.ін., завдається або може бути завдана шкода.

У деяких видах злочину складовою частиною категорії об'єкта злочину виступає також предмет та/або суб'єкт злочину. Останні виконують факультативну роль; вони також можуть не передбачатися взагалі або як альтернативні елементи.

На переконання вченого О. Дудорова, серед злочинів, передбачених Особливою частиною КК України, слід виділяти так звані предметні злочини, тобто злочини, в диспозиції яких саме предмет займає превалююче місце. Саме до предметних злочинів належить суспільно небезпечне діяння, передбачене ч. 1 ст. 307 КК України. Зокрема, у розрізі цієї статті предметом виступають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги. [55, с. 87] Предмет злочину слід відрізнити від знарядь і засобів скоєння злочину, які злочинець безпосередньо використовує в процесі посягання з метою досягнення бажаного суспільно небезпечного результату.

Основна відмінність між предметом, знаряддями й засобами злочину полягає в характері використання цих речей у процесі скоєння злочину. Якщо їх використовують як інструмент (технічний засіб) впливу на об'єкт, то вони є знаряддями або засобом скоєння злочину. Коли та сама річ відіграє пасивну роль і дія здійснюється лише у зв'язку або відносно цієї речі, то вона має бути визнана предметом посягання. Так, за своїми фізичними властивостями одна і та сама матеріальна річ може бути предметом або знаряддям скоєння злочину. [63, с. 198]

Таким чином, виходячи із викладеного вище слід зазначити, що предмет виступає незалежною складовою об'єкта злочину і є втіленням охоронюваної кримінальним законом цінності.

Стосовно характеристики предмета злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України слід зазначити таке. Станом на сьогодні є чинним Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори», яким здійснюється визначення даних понять, а також встановлюються загальні дозвільно-ліцензійні засади регулювання відносин у цій сфері. До того ж, Постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 затверджено Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, незаконна поведінка стосовно яких, передбачена диспозицією згаданої статті, й утворює склад даного злочину. [10]

Так, відповідно до ст. 1 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори», наркотичними засобами є речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними, включені у відповідний перелік згідно із законодавством України та міжнародними договорами. [11]

Що стосується психотропних речовин, то ст. 1 згаданого Закону визначає їх як включені до відповідного Переліку речовини природного чи синтетичного походження, препарати, природні матеріали, які здатні викликати стан залежності та справляти депресивний або стимулюючий вплив на центральну

нервову систему чи викликати порушення сприйняття, емоційного стану, мислення або поведінки і становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними (Етициклідин (ФЦГ), мескалін, пара гексил та інші). [11]

І, нарешті, аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин – це заборонені до обігу в Україні речовини природного або синтетичного походження, які не включені до Переліку, хімічна структура і властивості яких схожі до структури та властивостей наркотичних засобів та психотропних речовин. Також аналоги мають подібну психоактивну дію. [11]

При цьому, на законодавчому рівні встановлені верхні та нижні межі кількості наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, при наявності дані речовини визнаються предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України. При цьому, щоб кваліфікуватись саме як кримінальне, а не адміністративне правопорушення, кількість речовини повинна перевищувати так званий «мінімальний розмір». [10]

Таким чином, щоб бути предметом злочину за ч. 1 ст. 307 КК України, розміри наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів повинен відповідати розмірам, встановленим Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 01.08.2000 № 188 «Про затвердження невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що знаходяться у незаконному обігу». Згідно із положеннями даного нормативно-правового акту, канабіс становитиме предмет злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України, якщо його вага буде дорівнювати кількості до 5 г. Якщо ж вага канабісу перевищить встановлену для невеликих розмірів межу, кваліфікація даного злочину проводитиметься уже за ч. 2 або ч. 3 ст. 307 КК України, оскільки в даному випадку буде мати місце кваліфікований або особливо кваліфікований склад злочину.

При цьому, слід зазначити, що предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 виступають тільки ті наркотичні засоби та психотропні речовини, що, відповідно до положень згаданої постанови, законодавцем не віднесено до категорії особливо небезпечних, незаконна діяльність щодо яких також

утворює кваліфікований склад даного злочину, передбачений ч. 2 ст. 307 КК України.

Аналізуючи положення Постанови «Про затвердження невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що знаходяться у незаконному обігу», можна ствердити, що різні речовини користуються різним правовим режимом, а для визнання їх предметами досліджуваного злочину потрібна неоднакова їх кількість. В основі такої диференціації лежить ступінь загрози, яку використання, зокрема, вживання таких речовин становить для життя та здоров'я людини.

Звідси, згідно із положеннями Переліку, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори та їх аналоги поділені на 4 Таблиці, кожна з яких містить списки.

Так, Таблиця І, яка містить Особливо небезпечні речовини, поділена на 3 списки, зокрема:

- 1) Список 1: особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено: героїн, канабіс, смола канабісу, опій, дезоморфін, еторфін, пепап, ацетилфенталін, а також ізомери та стереоізомери, складні і прості ефіри, гомологи та метаболіти перелічених у ньому наркотичних засобів;
- 2) Список 2: психотропні речовини, обіг яких заборонено: броламфетамін, етициклідин, катинон, парагексил, псилоцин, фенциклідин, а також ізомери та стереоізомери, складні і прості ефіри, гомологи та метаболіти перелічених у ньому наркотичних засобів;
- 3) Список 3: рослини, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини і обіг яких допускається для промислових цілей: рослини роду коноплі та маку снотворного. Тут же зазначається, що, до прикладу, культивування рослин виду мак снотворний для виробництва насіння допускається лише за умови використання насіння, зібраного із сортів рослин, у висушеній соломі яких вміст морфіну не перевищував 0,15 відсотка. [9]

Далі, у Таблиці II законодавець наводить перелік небезпечних речовин та препаратів, обіг яких на території України обмежується: Таблиця II - Небезпечні речовини і препарати, обіг яких обмежено:

- 1) Список 1: наркотичні засоби (анілеридин, бензетидин, гідрокодон, дифеноксин, морфін, кодеїн, кокаїн, фентаніл, тебаїн тощо).
- 2) Список 2: психотропні речовини (амфетамін, глутатемід, метаквалон, ціпепрол, фенетилін). [9]

Зазначені засоби та речовини підлягають використанню державними та комунальними підприємствами з медичними чи науково-дослідними цілями винятково за наявності ліцензії та в порядку, передбаченому законодавством. При цьому, здійснення реалізації даних речовин в ході роздрібною торгівлі дозволяється винятково аптекам державної та комунальної власності при наявності ліцензії. [9]

В Таблиці III законодавець наводить перелік так званих менш небезпечних речовини і препаратів, обіг яких обмежено і стосовно яких допускається виключення деяких заходів контролю. В таблиці міститься два списки:

- 1) Список 1: наркотичні засоби: препарати ацетилдигідрокодеїну, дигідрокодеїну, етилморфіну, кодеїну, нікодикодину, нікокодину, норкодеїну, фолькодину за особливих умов; препарати пропіраму, декстропропосифену, кокаїну, опію або морфіну, дифеноксину, дифеноксилату.
- 2) Список 2: психотропні речовини: алобарбітал, барбітал, діазепам, метилприлон, фентермін). [9]

Діяльність, яка передбачає використання у її ході засобів та речовин, передбачених Таблицею III, а також лікарських засобів, в складі яких є наркотичні речовини, проте, які не можуть бути видобуті легкодоступним способом, дозволяється до здійснення підприємствами усіх форм власності за наявності відповідної ліцензії.

Тепер щодо кримінально-правової характеристики об'єктивної сторони складу злочину.

Станом на сьогодні не визначено одностайного підходу до поняття та складу об'єктивної сторони злочину.

При цьому, основною відмінною ознакою між розуміннями об'єктивної сторони різними науковцями є, перш за все, ступінь конкретизації змісту даної категорії, а також обсяг відображення її складових. Так, до прикладу, науковець А. Наумов під об'єктивною стороною злочину розуміє опис зовнішніх ознак злочину, здійснений кримінальним законодавством. Натомість, позиція М. Ветрова щодо об'єктивної сторони злочину відрізняється; вчений під нею має на увазі перш за все зовнішнє вираження суспільно небезпечної дії чи бездіяльності стосовно охоронюваних кримінальним законодавством суспільних відносин, що має статус факту об'єктивної дійсності, який можна довести у встановленому законом порядку. П. Гришаєв, прихильник третьої позиції, вказує, що об'єктивну сторону злочину слід розуміти як суспільно небезпечне діяння, що є потенційно небезпечним для охоронюваних законом суспільних відносин у контексті завдання шкоди. При цьому, як можна помітити, друга та третя позиції між собою значно не відрізняються. [57, с. 55]

Таким чином, проаналізувавши зазначені вище положення, можна дійти висновку, що об'єктивна сторона злочину – це спосіб зовнішнього вираження злочину, що втілюється у формі суспільно небезпечної дії чи бездіяльності та у переважній більшості випадків тягне за собою значущі суспільно небезпечні наслідки, які пов'язані прямим або опосередкованим причинно-наслідковим зв'язком, та в окремих випадках може характеризуватись місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину. [36, с. 35]

Також, спираючись на вже описану вище позицію А. Наумова, слід зазначити, що до складу кримінально-правової категорії «об'єктивна сторона злочину» справді включається ряд ознак, через які розкривається її зміст та функціональне призначення у складі злочину. При цьому, усвідомлюючи, що об'єктивна сторона злочину повинна бути універсальною для всіх видів злочинів категорією, її ознаки доцільно поділити на два види: обов'язкові (такі,

що притаманні складу усіх злочинів) та факультативні (такі, що притаманні складу окремих злочинів).

Виходячи із викладеного вище, слід зазначити, що обов'язковою ознакою є лише діяння у формі дії чи бездіяльності, без якого злочин, де-факто, відбутися не може. Таким чином, встановлення наявності злочинного діяння (яке переважно завжди прямо передбачено диспозицією статті Особливої частини КК України) є обов'язковим для встановлення наявності злочинного діяння.

Щодо факультативних ознак, то вони, як вже зазначалось, притаманні лише окремим злочинам. Серед них, до прикладу, суспільно небезпечні наслідки (обов'язкові для злочинів із матеріальним складом); причинно-наслідковий зв'язок, місце, час, обстановка (конкретні об'єктно-предметні умови, в яких злочин вчинено – бойова обстановка), спосіб і засоби вчинення злочину.

Тепер перейдемо безпосередньо до аналізу об'єктивної сторони досліджуваного злочину.

Частина 1 ст. 307 КК України встановлює, що кримінально караними є: «незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів...». Таким чином, диспозиція досліджуваної статті закріплює, перш за все, складові, які відносяться до такої ознаки об'єктивної сторони, як суспільно небезпечного діяння.

Всі вищезазначені дії лежать за межами законності в силу положень Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». Так, до прикладу, діяльність з обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до таблиці I Переліку, на території України забороняється, тобто, в усіх випадках є незаконною, за винятком діяльності з використання рослин, включених до таблиці I Переліку, в цілях і на підставах, передбачених статтями 19 та 20 Закону України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори".

[11] Таким чином, використання даних засобів та речовин дозволяється винятково у встановленому законом порядку (для проведення експертиз) за наявності необхідної ліцензії. При цьому, використання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів для проведення контрольованого постачання і оперативної закупівлі, оперативного експерименту, відбору зразків для дослідження цих засобів і речовин, інших оперативно-розшукових заходів підрозділами, які відповідно до закону мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, дозволяється без ліцензії.

Специфіка об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України полягає в тому, що вона налічує лише одну обов'язкову ознаку – діяння – залишаючи поза увагою усі інші ознаки даної категорії, включно із суспільно небезпечними наслідками та причинно-наслідковим зв'язком. Таким чином, можемо стверджувати, що в даному випадку наявний формальний склад злочину.

Тим не менш, в даному випадку слід зазначити, що злочин характеризується різними за своєю природою елементами діяння, які включають в себе як активні дії (до прикладу, виготовлення) так і пасивну бездіяльність (до прикладу, зберігання), кожна з яких як сукупно, так і окремо утворює склад досліджуваного злочину. Таким чином, для повноцінної характеристики об'єктивної сторони слід розглянути кожен з цих дій.

Так, під виробництвом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, розуміють дії, пов'язані з серійним одержанням зазначених засобів або речовин. Серійність одержання означає виготовлення таких речовин та засобів певними частинами (до прикладу, партіями, блоками), при якому здійснюється дотримання певних норм та встановлених технологічних зразків, що свідчить про типовість виробів в задоволенні певних вимог відносно якості, хімічного складу, ваги, форми, агрегатного стану, розміру, дози та ін. Класичним прикладом незаконного виготовлення наркотичних речовин може виступати їх серійне створення на виробничих потужностях підприємств фармацевтичного профілю, які мають для цього усі необхідні умови.

Тим не менш, на основі дослідження судової практики та доктрини кримінального права, слід сказати, що єдиного розуміння виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів або прекурсорів так і не було створено.

Виготовлення – навмисні активні дії, заборонені чинним законодавством України у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, спрямовані на очистку від сторонніх домішок певних речовин чи їх сумішей, що містять у своєму складі одну або декілька зазначених речовин або на підвищення їх концентрації у складі такої речовини чи суміші. Таким чином, виготовлення являє собою процес створення наркотично активного засобу чи психотропної речовини, незалежно від агрегатного стану, концентрації як речовини, з якої виготовляється наркотичний засіб чи психотропна речовина, так і кінцевого продукту.

При цьому, вищезазначені дії можна кваліфікувати як закінчений злочин, передбачений ч. 1 ст. 307 КК України, з моменту, коли наркотичний засіб, психотропна речовина, їх аналог чи прекурсор став готовий до вживання. В той же час, дії, які здійснювались до отримання готової речовини, слід кваліфікувати як закінчений чи незакінчений замах на даний злочин.

Наступним видом злочинного діяння, яке утворює склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 307 КК України, є придбання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, під яким слід розуміти покупку, отримання в якості плати, обміну, винагороди за здійснені дії чи утримання від обумовлених дій, а також як привласнення знайденого, збирання дикоростучих рослин, що містять заборонені законом про обіг наркотичних речовин сполуки (до прикладу, рослини маку та канабісу) включно із залишками врожаю неохоронюваних полів, відходів виробництва, які містять речовини, що можуть використовуватися як заборонені згаданим законодавством речовини. При цьому, придбання слід вважати закінченим злочином з моменту фактичного отримання особою наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та прекурсорів;

Зберігання, в свою чергу, становить собою умисні дії, спрямовані на забезпечення фактичного перебування наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у володінні особи. При цьому таке зберігання повинне відбуватись поза перевезенням, а тривалість такого зберігання, чи спосіб, значення для кваліфікації не мають. Тим не менш, саме по собі зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів розцінюється саме як триваючий злочин, момент закінчення якого пов'язують із моментом первинного фактичного володіння такими речовинами.

Перевезенням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів слід вважати умисні активні дії, що полягають у переміщенні таких речовин з одного географічного положення в інше за допомогою використання транспортного засобу за умови порушення встановленого законом порядку перевезення таких речовин, яке, зазвичай, потребує низки дозволів та ліцензій. Таким чином, перевезення буде становити переміщення обов'язково за наявності транспортного засобу, інакше такі дії слід розцінювати як зберігання або придбання.

Пересиланням, що полягає у незаконному умисному переміщенні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у вигляді поштових, багажних відправлень, посильним або іншим способом, коли транспортування наркотичних засобів або психотропних речовин здійснюється у відсутності відправника. Пересилання вважається закінченим злочином в світлі ч. 1 ст. 307 КК України з моменту фактичного відправлення, що може підтверджуватись поштовим штампом, видачою експрес-накладної або даними у електронних базах.

Ознакою основного складу злочину, передбаченого ст. 307 КК України, крім того, є *збут*, під яким розуміють будь-які способи платного чи безоплатного розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів серед інших осіб (продаж, дарування, обмін та ін.), а також інші способи розповсюдження, наприклад шляхом введення ін'єкцій наркотичних засобів або психотропних речовин не може кваліфікуватися як

збут введення однією особою іншої ін'єкцій, якщо засіб або речовина належить споживачу. [59, с. 198] При цьому зазначені дії повинні порушувати встановлений порядок обігу таких речовин, закріплений на рівні Законів України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори", «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». [38, с. 876] До того ж, слід окремо підкреслити, що мета фінансової чи комерційної вигоди при збуті таких речовин значення для кваліфікації не має. Звідси, як збут за ч. 1 ст. 307 КК України слід кваліфікувати, у тому числі, безоплатну передачу, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Таким чином виходячи із викладеного вище, слід зазначити, що за конструкцією об'єктивної сторони диспозиція ч. 1 ст. 307 КК України є альтернативною, оскільки, як вже зазначалося вище, хоча б одне діяння, передбачене диспозицією, утворює склад досліджуваного злочину. При цьому, варто зауважити, що якщо різні дії, передбачені диспозицією ч. 1 ст. 307 КК України, вчинялись однією особою з різними інтервалами часу, проте, якщо такі дії охоплюються єдиним умислом, множинність злочину не виникає і здійснюється єдина кваліфікація за ч. 1 ст. 307 КК України.

Зазначене вище положення підтверджується положеннями, викладеними колишнім Верховним Судом України у Постанові Пленуму № 7 від 4 червня 2010 року «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність та рецидив злочинів та їх правові наслідки», де в п. 5 прописано, що якщо в одній статті (частині статті) Особливої частини КК передбачені різні за змістом діяння (статті 263, 307, 309 КК тощо), їх вчинення в різний час не утворює повторності злочинів у випадках, коли такі діяння охоплювались єдиним умислом особи. У цих випадках такі діяння стають елементами одного злочину (наприклад, незаконне виготовлення, придбання наркотичних засобів і наступне їх зберігання та перевезення; незаконне придбання вогнепальної зброї та бойових припасів і наступне їх зберігання та носіння). [12]

Таким чином, виходячи із викладеного вище, слід зазначити, що незалежно від наявності однієї чи декількох дій, передбачених диспозицією досліджуваної статті, закінченості чи незакінченості однієї із них при закінченості іншої, діяння буде кваліфікуватися за ч. 1 ст. 397 КК України.

1.2. Суб'єкт та суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 ККУ

Для того, щоб розпочати характеристику суб'єкта злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України, слід дослідити загальнотеоретичні аспекти стосовно концепту «суб'єкт злочину».

Так, в доктрині кримінального права знову ж таки, по аналогії з об'єктом злочину, немає єдності думок щодо природи та сутності суб'єкта злочину.

На переконання вченого С. Бородіна, суб'єктом злочину може визнаватися лише та особа, яка в силу положень кримінального закону може бути охарактеризована за допомогою певних визначених ознак. [18, с. 67] До таких ознак слід відносити, перш за все, досягнення особою певного віку, коли вона може самостійно нести кримінальну відповідальність та належний психофізіологічний стан (під цим, вчений скоріш за все мав на увазі осудність).

Н. Кузнєцова і Ю.Ткачевський під суб'єктом злочину розуміють особу певного віку, що, усвідомлюючи та керуючи власними діями, вчинила суспільно небезпечне винне або з необережності діяння (дію чи бездіяльність), за що кримінальним законодавством передбачена кримінальна відповідальність. В деяких окремих випадках ця особа також наділена додатковими обов'язковими для визнання суб'єктом злочину ознаками (наявність спеціальних знань, природного статусу, такого, як материнство, перебування у родинних зв'язках чи службовому підпорядкуванні тощо). [39, с. 68]

Суб'єктом злочину, за визначенням П.С. Матишевського, вважається фізична особа, яка вчинила заборонене кримінальним законодавством діяння у віці, з якого може настати кримінальна відповідальність, і яка усвідомлювала суспільну небезпечність такого діяння і керувала ним. [44, с. 35] Такої ж позиції стосовно розуміння концепції «суб'єкт злочину» дотримуються також такі вчені в галузі кримінального права, як В. Тацій та М. Коржанський.

Що стосується легального закріплення суб'єкта злочину, слід зазначити, що основна частина міститься у ч. 1 ст. 18 КК України, де зазначено, що суб'єктом злочину може бути фізична осудна особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Тим не менш, дане визначення доповнюється положеннями ст. 20 КК України, де зазначено, що підлягає кримінальній відповідальності особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Таким чином, положеннями даної статті розширюється поняття суб'єкта злочину, оскільки додається така невід'ємна ознака, як осудність.

Що стосується ч. 1 ст. 307 КК України, то в даному випадку суб'єкт даного кримінально караного діяння підпадатиме під усі загальні ознаки суб'єкта злочину, перелічені вище. Таким чином, суб'єктом даного злочину виступає фізична особа, якій на момент вчинення злочину виповнилось 16 років, і яка під час його вчинення була осудною – могла усвідомлювати свої дії й керувати ними. Принагідно науковці звертають увагу, що якщо особа визнається обмежено осудною, необхідно вирішувати питання щодо поєднання покарання з примусовим лікуванням.

Також в даному випадку слід звернути увагу на наявність у суб'єкта досліджуваного злочину так званої «негативної характеристики» - ця особа не повинна відповідати ряду ознак, притаманних суб'єкту злочину, передбачено ч. 2 та ч. 3 ст. 307 КК України. До складу такої «негативної характеристики» слід включати відсутність повторного вчиненого цією особою діяння, яка б давала підставу здійснювати кваліфікацію за ч. 2 ст. 307 КК України.

Також, зважаючи на специфіку даного злочину, варто зазначити, що його суб'єктами досить часто виступають девіантні категорії населення, які страждають на наркотичні та інші залежності в зв'язку із вживанням даних речовин. Тим не менш, варто зазначити, що станом на сьогодні судово-психіатрична експертиза не визнає таких осіб неосудними лише на підставі вищезгаданої поведінки. Лише у виняткових випадках, коли відбуваються глибокі патологічні зміни психіки, хворий на наркоманію може бути визнаний неосудним. Але зазвичай наркозалежні усвідомлюють свої дії, можуть керувати ними і від кримінальної відповідальності за суспільно небезпечні та протиправні діяння не звільняються. [34, с. 112]

Тим не менш, слід відзначити, що постійне вживання наркотичних речовин та їх аналогів може викликати абстиненцію у наркозалежних осіб, що хоча і не позбавляє їх здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними, проте значно спотворює реальність, внаслідок чого контрольна над поведінкою та аналізом власних дій значно знижується. Звідси часто такі особи визнаються обмежено осудними. [43, с. 27]

Що стосується суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України, слід зазначити таке.

Традиційно у доктрині кримінального права під суб'єктивною стороною злочину прийнято розуміти сукупність ознак, які характеризують, перш за все, внутрішнє, суб'єктивне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння, відповідальність за вчинення якого передбачена кримінальним законом, а також, у деяких випадках, цілі та внутрішні спонукання, які сприяли особі у вчиненні такого діяння. [43, с. 29]

В контексті кримінально-правової кваліфікації суб'єктивна сторона є набагато складнішою площиною, аніж, до прикладу, об'єктивна, оскільки вона найбільш часто не має свого зовнішнього вираження.

Суб'єктивна сторона також визнається складеною категорією кримінального права, оскільки її утворюють перш за все, вина, а також факультативні складові – мотив та мета. При цьому, традиційно, вина може

бути виражена у формі умислу чи необережності, а мотив та мета набувають статусу обов'язковості лише у випадку прямого закріплення у диспозиції кримінально-правової норми як ознаки основного або кваліфікованого складу. [43, с. 30]

Звідси, метою злочину виступає внутрішнє бажання особи досягти певних наслідків шляхом вчинення даного конкретного злочину. Традиційно вона притаманна злочинам, вчинюваним з прямим умислом. Тим не менш, визначити, які конкретні злочинні наслідки своїх дій передбачав винний і бажав їх настання, можливо лише при ретельному аналізі складу вчиненого злочину і виявленні його елементів і всіх обставин справи.

Мета, в свою чергу, становить собою суб'єктивне, гіпертрофоване особою уявлення про результат, який буде досягнуто внаслідок вчинення даного конкретного злочину. Мотив відрізняється від мети тим, що він більше пов'язаний з причинами, які спонукали суб'єкта до вчинення злочину, аніж уявлення про конкретний його результат.

Вина – це елемент суб'єктивної сторони складу злочину, що становить собою психічний бік ставлення особи до вчинюваного нею діяння. [55, с. 187]

Вина суб'єкта як ознака суб'єктивної сторони складу злочину включає в себе два елементи: інтелектуальний та вольовий моменти. Так, інтелектуальний момент стосується можливості особи адекватно та реально сприймати ситуацію, а вольовий - бажання особи досягти тих чи інших наслідків. При умисній формі вини вольовий момент завжди характеризується усвідомленим спрямуванням розумових та фізичних зусиль на досягнення конкретного результату, при необережній - суб'єкт або бажає уникнути суспільно небезпечних наслідків або розраховує на їх ненастання (вольовий момент), або зовсім не передбачає можливості їх спричинення (інтелектуальний момент).

Що стосується складу досліджуваного нами злочину, варто зазначити, що у даному випадку слід вести мову винятково про вчинення злочину за наявності прямого умислу.

Такий висновок впливає, зокрема, із положень Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 р. Зокрема, яка у положеннях ст. 36 встановлює, що виготовлення, зберігання і будь-яка інша дія, що на думку Сторін, може бути порушенням постанов даної Конвенції, будуть визнаватися караними діями в тих випадках, коли вони вчинені умисно. [3]

Із цим варто беззаперечно погодитись, адже якщо особа вчинила одну або декілька дій, передбачених диспозицією ч. 1 ст. 307 КК України, вона усвідомлювала суспільну небезпечність свого діяння, при чому як дії (до прикладу, виготовлення), так і бездіяльності (до прикладу, зберігання). До того ж, ця особа безперечно передбачала потенційний ризик або наявну шкоду таким охоронюваним законом цінностям як здоров'я та життя людей, які страждають або можуть постраждати від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Що стосується визначення умислу в злочинах з формальним складом, до яких належить і злочин, передбачений ч. 1 ст. 307 КК України, то з цього приводу в юридичній літературі існують різні точки зору.

Також варто підкреслити, що обов'язковими елементами суб'єктивної сторони у складі досліджуваного злочину виступає спеціальна мета – це вчинення однієї або всіх дій, описаних в диспозиції, за наявності спеціальної мети – мети збуту. Отже, важливе значення для кваліфікації злочину має встановлення наявності або відсутності мети збуту наркотичних засобів.

Дане положення стосується усіх видів об'єктивної сторони, втілених в ч. 1 ст. 307 КК України, окрім такої дії, як збут, оскільки він виступає в даному випадку елементом об'єктивної сторони, а також безпосереднім втіленням цієї мети в дії. При цьому, варто зазначити, що збут в даному випадку не слід розцінювати як обов'язковий для злочинів із матеріальним складом елемент – суспільно небезпечний наслідок, оскільки, як вже попередньо зазначалось, це елемент саме об'єктивної сторони та втілення мети злочинної діяльності.

При плануванні вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України, має місце і розмежування певних етапів реалізації злочинного умислу для

досягнення мети, наприклад отримання доходу. Наприклад, якщо особа планує виготовити наркотичний засіб, вона повинна створити для цього умови, слідкувати за процесом виготовлення, отримати фактичну технічну складову та вчинити ще багато дій, щоб виготовити наркотичний засіб за технологією. Перед цим йде обмірковування мотиву (мотивація злочину) та конкретна мета у майбутньому. Подібні обставини звичайно свідчать про підвищену антисоціальність суб'єкта. [58, с. 66]

Тим не менш, при розслідуванні даної категорії злочинів саме мету збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів встановити найважче, оскільки для того, щоб її довести, вона повинна набути об'єктивного вираження. Тому в ході досудового слідства увагу слід звертати на кількість наркотичної речовини, вилученої у особи, попередні факти незаконного збуту наркотиків, а також те, чи вживає наркотики особа, у якої їх вилучено. [61, с. 79]

До свідчень наявності зазначеної вище спеціальної мети можна віднести наявність попередніх домовленостей із постачальниками чи потенційними покупцями таких речовин, спосіб упаковки таких речовин, специфічна поведінка суб'єкта (до прикладу, якщо сам він не вживає ці речовини, а тільки збуває). Таким чином, свідченнями можуть виступати як суб'єктивні елементи (поведінка винної особи) так і так звані предметні елементи (великий розмір виготовлених речовин, спосіб упакування тощо).

Все вищезазначене щодо суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 307 КК України, дозволяє зробити висновок, що вчинення цього злочину із непрямим умислом чи з необережною формою вини виключається. Такий злочин може бути вчинено лише із прямим умислом та за обов'язковою наявністю мети збуту наркотичних засобів (окрім різновиду, що передбачає власне збут).

Досліджуючи суб'єктивну сторону злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України, неможливо не дослідити питання ймовірності настання випадків казусу, тобто діяння, яке ззовні відтворює злочинне, проте в якому відсутній

обов'язковий суб'єктивний елемент – вина. Таким чином, казусом є вчинення діяння, коли особа не усвідомлювала і за конкретних обставин не могла усвідомлювати суспільну небезпеку свого діяння, або коли суспільно небезпечні наслідки, що настали, перебувають у причинному зв'язку з діянням особи, яка не передбачала та у конкретній ситуації не повинна була та/або не могла передбачити їх настання.

Досліджуючи специфіку діяння, передбаченого як кримінально каране досліджуваною статтею, слід підсумувати, що казуси в даному випадку можливі, до прикладу, коли особі було доручено доставити відправлення, про склад якого особа, що здійснювала доставку не знала та не могла дізнатись. Тоді, фактично, наявне перевезення наркотичних засобів чи інших заборонених законом речовин; тим не менш, складу досліджуваного злочину така дія утворювати не буде, оскільки відсутні елементи суб'єктивної сторони – вина та мета збуту.

Висновки до Розділу I

Таким чином, виходячи із викладеного вище, слід зазначити, що злочину, передбаченому ч. 1 ст. 307 КК України притаманна особлива специфіка кримінально-правового складу, що виражається у всіх його елементах.

Так, специфічним є родовий об'єкт даного злочину, оскільки ним виступає категорія життя та здоров'я населення. Під останньою слід розуміти різновид суспільних відносин, що покликані забезпечувати належні умови функціонування організму для необмеженого кола осіб. Що стосується безпосереднього об'єкта, ним виступають суспільні відносини щодо забезпечення додержання правового режиму обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів на території України. Додатковим безпосереднім об'єктом виступає здоров'я конкретних осіб, яким в результаті незаконному обігу вище перелічених речовин може бути завдано шкоди.

Злочин, передбачений ч. 1 ст. 307 КК України, відноситься до предметних злочинів, оскільки йому притаманний специфічний предмет: наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги та прекурсори. При цьому, для визнання

вказаних засобів та речовин предметом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України вони повинні відповідати певним кількісним характеристикам, встановлених на рівні досліджуваних в роботі підзаконних нормативно-правових актів.

Об'єктивна сторона досліджуваного злочину має так звану альтернативну конструкцію, оскільки одного лиш діяння, передбаченого диспозицією статті, є достатньо для закінчення злочину. Такими діями є незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання, збут наркотичного засобу, психотропної речовини чи їх аналогу.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України, слід визнати фізичну осудну особу, що досягла 16 років. При цьому, в суб'єкта досліджуваного злочину має бути наявна так звана «негативна характеристика»: така особа не повинна була раніше вчинити дії, передбачені у диспозиції ст. ст. 308-310, 312, 314, 315, 317 КК України. В іншому випадку така особа виступає суб'єктом вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 307 КК України, оскільки вона набуває характеристики повторності.

В свою чергу, суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 307 КК України характеризується виключно прямим умислом та обов'язковою наявністю мети збуту наркотичного засобу, психотропної речовини або їх аналогу. При цьому, коли об'єктивну сторону злочинного діяння утворює власне збут, його не слід розцінювати як обов'язковий суспільно-небезпечний наслідок, оскільки досліджуваний злочин є формальним за своїм складом. В даному випадку доцільно вести мову про збут як елемент об'єктивної сторони та одночасно реальне втілення мети злочинної діяльності.

**Розділ II Аналіз кваліфікованих складів злочину та спеціальної
підстави звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених ст.
307 КК України**

2.1. Кримінально-правова характеристика кваліфікованих складів злочину, передбачених ч. 2 і ч. 3 ст. 307 КК України

Проаналізувавши структуру диспозиції ч. 2 ст. 307 КК України, слід зазначити, що перша її частина має відсильний характер, оскільки відсилає до елементів об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 цієї ж статті. При цьому, для кваліфікації за ч. 2 дані дії повинні або відрізнитись специфічним суб'єктивним складом, або характеризуватись особливостями об'єкту тощо.

Таким чином, на підставі аналізу конструкції ч. 2 ст. 307 КК України, можна дійти висновку, що вона містить такі різновиди складу злочину, як:

- 1) незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів повторно;
- 2) ті самі дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб;
- 3) ті самі дії, вчинені особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 308-310, 312, 314, 315, 317 КК України;
- 4) ті самі дії, якщо вони вчинені із залученням неповнолітнього;
- 5) ті самі дії, якщо їх предметом були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах;
- 6) ті самі дії, якщо предметом таких дій були особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини.
- 7) збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян;
- 8) збут чи передача цих речовин у місця позбавлення волі.

Отже, розпочнемо із такого кваліфікованого складу злочину, як незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи

пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів повторно .

Згідно із теоретичними положеннями, повторність зазвичай визначається як такий різновид множинності злочинів, який утворюється шляхом вчинення особою кількох злочинів, передбачених однією статтею або частиною статті Особливої частини КК України. [42, с. 27] При цьому, варто зазначити, що повторність водночас є ознакою кваліфікованого виду злочину; при цьому вона виникає незалежно від того, чи була така особа раніше засуджена за вчинення тотожного/аналогічного злочинного діяння.

Для того, щоб констатувати наявність у діях особи, що вчинила кримінально каране діяння у сфері обігу наркотичних засобів ознаку повторності та кваліфікувати її дії за ч. 2 ст. 307 КК України, слід встановити, що такою особою було вчинено як мінімум два злочини, передбачені будь-якою частиною ст. 307 КК України, у різний період часу та з різним умислом. Тобто це мають бути два абсолютно незалежні злочинні діяння.

На практиці часто виникають труднощі щодо встановлення різниці між ознакою повторності та кваліфікації за ч. 2 ст. 307 КК України та продовжуваним злочином, який кваліфікується за ч. 1 ст. 307 КК України. З цього приводу слід зазначити, що в ситуації з продовжуваним злочином завжди має місце серія однакових за суттю та спрямованістю дій, кожна з яких містить всі ознаки відповідного складу злочину, і які неодмінно об'єднані єдиним злочинним умислом. Натомість, як вже було зазначено вище, в ситуації з повторністю будуть наявні дві чи більше абсолютно не взаємозумовлені та незалежні злочинні дії, кожна з яких характеризуватиметься абсолютно автономним умислом.

Правові орієнтири щодо застосування чи незастосування ознаки повторності викладені також у базовому у даній сфері правозастосовному орієнтирі – Постанові Пленуму Верховного Суду України № 4 «Про судову практику у справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів». Пленум зазначає, що

незаконне заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами та наступне їх зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту, а також їх незаконний збут утворюють сукупність злочинів, передбачених статтею 308 і статтею 307 КК України, проте не утворюють ознаки повторності, передбаченої частиною 2 статті 307 КК України. [14]

Тут же Верховний Суд України підкреслює, що якщо особа придбала наркотичні засоби одночасно і для власного вживання і для збуту, її дії мають кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 307 та ч. 1 ст. 309 КК України (за відсутності інших обтяжуючих обставин). Тобто, дії суб'єкта в таких випадках утворюють сукупність, але не утворюють повторності. [14]

Тим не менш, аналізуючи викладені вище правозастосовні орієнтири вищої судової інстанції, слід підкреслити, що ним не була врахована, до прикладу, ситуація, коли умисел на збут раніше викрадених наркотичних засобів виник у особи після того, як вона завершила вчинення придбання наркотичних речовин для власного споживання. В даному конкретному прикладі матиме місце як сукупність, так і повторність злочинів, а, отже, застосовуватиметься ч. 2 ст. 307 КК України. Тому в подальшому судовій практиці слід звернути увагу на доповнення відповідних правозастосовних орієнтирів.

Також в контексті визначення наявності чи відсутності повторності певні складнощі викликає ситуація, в якій одне з елементів об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України вдалось закінчити, а інше – ні. Неоднозначно оцінюється ситуація, коли одне з альтернативних діянь, що передбачені у основному складі злочину особі вдалося завершити, а інше - ні. На думку переважної більшості практиків у сфері права, в даному місці слід беззаперечно застосовувати інститут сукупності та кваліфікувати завершене діяння за відповідною статтею, в сукупності додаючи кваліфіковане за іншою статтею не закінчене діяння, при цьому здійснюючи посилання на відповідну частину ст. 15 КК України. [8]

Відповідно до позиції П.О. Лиски, у ситуації, коли наркотичний засіб чи психотропна речовина були виготовлені для збуту, а особа не встигла здійснити останнє, вона має нести відповідальність за виготовлення з метою збуту наркотичного засобу чи психотропної речовини як за замах на злочин. [40, с. 15]

Загалом, аналізуючи підходи представників доктрини кримінального права щодо цього випадку, слід зазначити, що переважна більшість її представників стоять на позиціях уникнення подвійного інкримінування, а тому наполягають на кваліфікації такого роду діянь лише як закінченого злочину. Отже, у разі, коли склад злочину передбачає альтернативні діяння, і коли особа закінчила одне з них, залишивши інше на стадії замаху, кваліфікувати дії особи слід лише як закінчений злочин, отже, за відповідною частиною статті Особливої частини КК України. [61, с. 79]

Продовжуючи розгляд такої кваліфікуючої ознаки, як повторність, слід зазначити, що у випадку, коли особа вчинила дію, передбачену ч. 1 ст. 307 КК України, за яку не була засуджена, а згодом, після виникнення нового умислу, вчиняє знову ж таки одну з альтернативних, незалежних від першої дій, передбачену цією ж статтею, вчинюване слід кваліфікувати за сукупністю ч. 1 ст. 307 і 2 ст. 307 КК України, враховуючи у контексті такої сукупності таку невід'ємну ознаку другого злочинного діяння, як повторність.

Надалі варто відзначити, що в теорії кримінального права існує такий концепт, як спеціальна повторність злочинів. На переконання М. Бажанова, під спеціальною повторністю злочинів слід мати на увазі послідовне вчинення тотожних або однорідних злочинів. [68, с. 51] Саме така множинність знаходить своє вираження в диспозиції досліджуваної статті. Таким чином, в даному випадку доцільно вести мову про спеціальний суб'єкт, який раніше вчинив один або декілька злочинів, передбачених статтями 308-310, 312, 314, 315, 317 КК України. При цьому, кількість вчинених злочинів та їх стадії (закінчені або незакінчені) впливу на кваліфікацію за даною частиною статті не мають.

Наступною кваліфікуючою ознакою, у відповідності до ч. 2 ст. 307 КК України, є ознака співучасті – тобто вчинення однієї або декількох альтернативних злочинних дій кількома особами – за попередньою змовою групою осіб.

Відповідно до ч. 2 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення.

Як справедливо зазначає Р.С. Орловський, вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб є однією з форм співучасті. Таким чином, для того, щоб кваліфікувати саме цю форму співучасті, має дотримуватись ряд умов:

- 1) кількість суб'єктів має бути два або більше;
- 2) виконання тотожних (співвиконавці) або різнорідних ролей (виконавець (співвиконавець), організатор, підбурювач, пособник);
- 3) існування взаємної попередньої згоди щодо майбутнього вчинення злочинного діяння. [52, с. 188]

На підставі аналізу судової практики та характеру досліджуваного злочину, варто сказати, що переважна більшість із них вчиняється у формі співвиконавства, рідше – за схемою «організатор-виконавці». При цьому, для кваліфікації злочинного діяння за ч. 2 ст. 307 КК України саме на підставі співучасті, судами має бути встановлена обов'язкова наявність попередньої змови (якщо її не буде доведено, навіть при наявності кількох ситуативних виконавців об'єктивної сторони злочину, кваліфікація з ч. 2 не здійснюватиметься); факт виконання всіх або частини дій, що утворюють об'єктивну сторону досліджуваного злочину цими особами; охоплення умислом кожного із співучасників злочинної мети здійснюваної діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних речовин. За відсутності хоча б однієї із вищеназваних ознак підстава для кваліфікації злочинного діяння за ч. 2 ст. 307 КК України відпадає.

Наступним кваліфікованим видом досліджуваного злочину є його вчинення із залученням неповнолітнього. Залучення неповнолітнього до вчинюваного злочинного діяння становить собою втягнення особи віком від 14 до 18 років у виконанні будь-якої із альтернативних дій, передбачених ч. 1 ст. 307 КК України. При цьому, таке залучення може здійснюватися у формі обіцянки матеріальної чи іншої вигоди, використанні їх матеріальної чи службової залежності, обмані тощо, яка при кваліфікації за досліджуваною статтею ролі не відіграє. [10]

При цьому, результати залучення неповнолітнього можуть мати різний об'єктивний вияв.

Так, неповнолітня особа у контексті вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України, може бути повноцінним співучасником злочину (при цьому, суб'єктом злочину, а, отже, співучасником, визнається винятково неповнолітній віком від 16 до 18 років). Також залученням вважається використання будь-якої допомоги, порад, вказівок, обіцянок щодо переховування суб'єкта чи предмета, знарядь злочину тощо зі сторони неповнолітнього безпосередньому виконавцю досліджуваного злочину. До того ж, залученням традиційно вважають будь-які умисні дії особи, що можуть провокувати бажання у неповнолітньої особи брати участь у вчиненні злочину або створювати таку обстановку, коли не участь у злочинних діях стає неможливою. [53, с. 100]

Станом на сьогодні в галузі залучення неповнолітніх до кримінально караної діяльності існує базовий правозастосовний орієнтир: Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність" від 27.02.2004 № 2. У даній Постанові йдеться про те, що під втягненням неповнолітнього у злочинну чи іншу антигромадську діяльність треба розуміти певні дії повнолітньої особи, яка є суб'єктом злочину, пов'язані з безпосереднім впливом на неповнолітнього з метою спровокувати у ньому бажання вчинити злочин. Втягнення передбачає наявність причинного

зв'язку між діями "дорослого" суб'єкта та діями неповнолітньої особи. Зазначений наслідок може досягатися за допомогою всіх видів насильства (психічного чи фізичного) або без такого. При цьому, залучення неповнолітнього до вчинення незаконних дій із наркотичними засобами, психотропними речовинами чи їх аналогами з метою збуту може здійснюватися у різних формах: обіцянці матеріальної винагороди, використанні матеріальної залежності, обмані тощо. [41, с. 166]

Отже, підсумовуючи аналіз даної кваліфікованої обставини, слід зазначити, що для кваліфікації за ч. 2 ст. 307 КК України необхідне лише усвідомлення та пряме бажання суб'єкта злочину щодо залучення неповнолітньої особи у реалізацію даного злочину. При цьому, вид такого залучення (співучасть чи інший спосіб), вік неповнолітнього, а також форма залучення для кваліфікації ролі відігравати не будуть. При цьому, додаткової кваліфікації за ч.1 ст. 304 КК України здійснювати не потрібно.

Наступним кваліфікованим різновидом, передбаченим ч. 2 ст. 307 КК України є збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян.

Виходячи із викладеного вище, підставою для кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 307 КК України за ознакою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів у спеціальних місцях є вчинення будь-яких умисних дій щодо даних предметів безпосередньо всередині або поряд із зазначеними місцями, що надає доступ особам, які потенційно там знаходяться (учням, студентам, викладачам, великій кількості людей, які збираються в одному місці) до цих заборонених наркотичних речовин. До таких місць належать, перш за все, школи, університети, академії, театри, кінотеатри, стадіони, спортивні клуби, місця проведення мітингів, демонстрацій, інших масових публічних заходів. [10]

При цьому, якщо окрім збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів здійснюється також закликання до їх вживання, такі

дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 307 та ст. 315 КК України.

Це ж стосується випадку збуту даних речовин у місцях позбавлення волі. У даному випадку також слід зазначити, що дана дія вважається закінченим злочином незалежно від того чи дійсно потрапили зазначені засоби та речовини на охоронювану територію місця відбування покарання. Таким чином, злочин є закінченим уже з моменту вчинення діяння кваліфікується без посилання на ст. 15 КК України.

Що стосується такої кваліфікованої ознаки, як розмір наркотичних речовин чи їх специфічні характеристики (належність до особливо небезпечної категорії) слід зазначити таке. Кваліфікуюча ознака, що передбачає вчинення дій, зазначених у ч. 1 ст. 307 КК України, якщо їх предметом були наркотичні засоби у великих розмірах, має місце, якщо при виробництві, виготовленні, придбанні, зберіганні, пересиланні з метою збуту, а також при збуті наркотичних засобів їх розмір відповідав великому розміру, встановленому в Таблиці стосовно певного наркотичного засобу, психотропної речовини чи їх аналогу, яка міститься у Наказі Міністерства охорони здоров'я "Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу" № 188 від 01.08.2000 з наступними змінами, яким затверджені Таблиці (1, 2 і 3). [9]

Те саме стосується кваліфікації злочинного діяння за ч. 2 ст. 307 КК України на підставі виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, пересилання з метою збуту, а також збут наркотичних засобів, які належать до категорії особливо небезпечних. Дана категорія встановлюється згідно із положеннями списків № 1 та № 2 Таблиці I у Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 року № 770.

Тепер перейдемо до характеристики особливо кваліфікованого складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 307 КК України.

Так, першим особливо кваліфікованим складом злочину за конструкцією її статті виступає вчинення незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинених специфічним складом, а саме організованою групою.

Частина 3 ст. 28 КК України розкриває зміст категорії організована група. Нею слід вважати групу із декількох (трьох та більше) осіб, які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Таким чином, ознаками організованої групи є:

- 1) наявність мінімум трьох суб'єктів вчинення злочину;
- 2) початок організації цих осіб перед вчиненням перших злочинів;
- 3) стійкість та ієрархічність об'єднання, тривалість у часі;
- 4) метою створення є вчинення одного або кількох злочинів;
- 5) наявність спільно розробленого злочинного плану;
- 6) суворий розподіл функцій;
- 7) наявність зброї. [39, с. 36]

Таким чином, у випадку кваліфікації діянь особи за ч. 3 ст. 307 КК України має бути наявна "співучасть особливого роду", яка становить собою не ситуаційну чи випадкову, а стійку, створену та функціонуючу протягом тривалого часу групу осіб, що об'єдналась з метою вчинення незаконних діянь у сфері обігу наркотичних речовин. При цьому, суб'єктний склад досліджуваного злочину може бути представлений як організованою групою, так і терористичною організацією, бандою, злочинною організацією виражена у створенні та функціонуванні організованої групи, злочинної організації, оскільки словосполучення, вжите в диспозиції статті включає всі організаційні форми співучасті.

Отже, кваліфікація за ч. 3 ст. 307 КК України проводиться у випадках, якщо:

- якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (ч. 3 ст. 28 КК України);

- якщо в його вчиненні брало участь стійке ієрархічне об'єднання мінімум п'яти осіб, які зорганізувалися у відповідну структуру для скоєння злочинних діянь, які кваліфікуються як тяжкі та/або особливо тяжкі злочини, діяльність якого є суворо підпорядковане злочинному плану, а структура – ієрархії (ч. 4 ст. 28 КК України);

- якщо він вчинений озброєною бандою, що організована з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб тощо. [17, с. 13]

Наступним особливо кваліфікованим складом злочину, передбаченим ч. 3 ст. 307 КК України, виступає вчинення незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, предметом яких були наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у особливо великих розмірах.

При вирішенні питання наявності чи відсутності підстав для кваліфікації діяння за даною частиною, суд повинен керуватись уже згаданим вище Наказом Міністерства охорони здоров'я "Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу" № 188 від 01.08.2000 р. Так, згідно із положеннями Таблиці 1 згаданого Наказу, особливо великим розміром вважаються:

- метадону – від 1,6 до 20 г;
- морфіну – від 2,5 до 12,5 г;
- трамадолу – від 5 до 50 г;
- героїну – 10 г;
- канабісу смоли – 500 г. [9]

I, нарешті, третім складом злочину, передбаченим ч. 3 ст. 307 КК України, є вчинення незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів із залученням малолітнього або щодо малолітнього. Для кваліфікації за ч. 3 ст. 307 КК України саме на цій підставі (без кваліфікації за сукупністю із ч. 2 ст. 304 КК України) необхідна наявність таких ознак:

- 1) вчинення злочину по відношенню до малолітньої особи, тобто особи, що не досягла 14 років (до прикладу, збут наркотичних засобів таким особам) або із залученням малолітньої особи (аналогічно до залучення неповнолітньої особи при кваліфікації за ч. 2 ст. 307 КК України)
- 2) винна особа усвідомлювала факт малолітства особи.

Окрім цього, якщо збут наркотичного засобу відбувався шляхом введення в організм малолітньої особи наркотичного засобу за її згодою, що спричинило шкоду її здоров'ю, винна особа повинна нести відповідальність і за ч.2 ст.314 КК України.

В той же час станом на сьогодні трапляються випадки, коли малолітнім особам – покупцями нелегальні продавці заборонених речовин умисно продають не ці речовини, а, до прикладу, інші речовини, які не мають наркотичних властивостей. Тоді кримінальна відповідальність наставатиме за шахрайство (ст. 190 КК України), а якщо при цьому винна особа додатково спонукала малолітню особу до купівлі, кваліфікація злочинних дій повинна відбуватись за сукупністю злочинів, передбачених ст. 190 та ч. 2 ст. 15 ч. 3 ст. 307, як шахрайство та підбурювання до придбання наркотичних речовин малолітньої особи.

2.2. Кримінально-правова характеристика спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченої ч. 4 ст. 307 КК України

Станом на сьогодні кримінально-правова категорія «спеціальна підстава для звільнення від кримінальної відповідальності» не знайшла однозначного визначення у доктрині.

Так, вчений Х. Шакіров вважає, що під спеціальними підставами звільнення від кримінальної відповідальності слід мати на увазі прямо передбачені частинами або примітками статей Особливої частини КК України обставини реабілітуючи-позитивного характеру, що є підставою звільнення від кримінальної відповідальності, яка вчинила певний злочин незалежно від його тяжкості з ціллю запобігти настанню більш небезпечних та шкідливих наслідків для суспільства. [67, с. 11]

Загалом, з цією позицією варто погодитись, оскільки спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності справді закріплені в окремих статтях Особливої частини КК України; при цьому, вони індивідуалізовані для кожного конкретного злочинного діяння.

Спеціальним підставам звільнення від кримінальної відповідальності притаманні такі загальні ознаки, що характеризують їх як частину загального інституту звільнення від кримінальної відповідальності:

- 1) застосовуються винятково за рішенням суду від імені держави;

- 2) застосовуються до особи, в діях якої міститься склад відповідного злочину;
- 3) можливість такого застосування прямо передбачена в статті Особливої частини КК України;
- 4) полягають у офіційній відмові від накладення на винну особу негативних наслідків у формі кримінальної відповідальності.

Тим не менш, спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності характеризуються і рядом специфічних рис, серед яких, зокрема:

- 1) вони передбачені вичерпним переліком статей Особливої частини КК України;
- 2) стосуються злочинів будь-якого ступеня тяжкості;
- 3) мають прямий зв'язок із позитивною пост-кримінальною поведінкою особи, що переважно полягає в активних діях. [30, с. 20]

Виходячи із викладеної вище концепції спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності, слід зазначити, що положення, викладені в ч. 4 ст. 307 КК України, абсолютно відповідають усім ознакам даного кримінально-правового інституту.

Відповідно до положень зазначеної частини ст. 307 КК особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне їх виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання.

В даному контексті добровільною здачею наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів слід вважати усвідомлену, без зовнішнього тиску, базовану на внутрішній волі дію особи, яка до цього вчинила одну із альтернативних дій, передбачених ч. 1 ст. 307 КК України, спрямованих на передачу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів представникам уповноважених органів. При цьому, чи здійснювалась така дія

особисто, чи за посередництва третіх осіб, конкретний спосіб такої передачі значення для застосування даної спеціальної підстави не має. При цьому, найважливішим суб'єктивним моментом є те, що така особа також повинна усвідомлювати абсолютно вільну можливість продовжувати згадані злочинні діяння. До прикладу, якщо особа з невідомих джерел довідалась про те, що її можуть затримати працівники поліції, і опереджаючи їх, пішла з метою здати незаконно здобуті наркотичні речовини, то дані дії не будуть слугувати передумовою застосування спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності.

Надалі стаття висуває вимогу щодо зазначення джерел придбання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів. Під таким зазначенням традиційно мається на увазі інформування уповноваженого органу, до повноважень якого входить прийняття рішення про звільнення винної особи від зазначеної кримінальної відповідальності, про джерело походження таких речовин: виготовлення, покупку, суб'єктів, які сприяли в цьому, конкретні місця, адреси, телефонні номери – тобто всю інформацію, яка так чи інакше дасть змогу запобігти подальшим злочинним діям. В даному випадку таким органом є суд.

Третя дія, що передбачена диспозицією ч. 4 ст. 307 КК України – це сприяння у розкритті злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів. Вказане формулювання слід розуміти як таке, що особа надавала допомогу органам оперативно-розшукової діяльності чи безпосередньо суду у збиранні фактичних даних, що можуть бути доказами у справі про обвинувачення у вчиненні наркотичного злочину. [48, с. 21]

Існування у національному кримінальному законі положень ч. 4 ст. 307 КК України саме по собі вже дає підстави вважати, що держава має на меті протидіяти незаконному обігу наркотичних засобів не тільки виключно шляхом репресивного впливу на осіб, які його здійснюють, а й шляхом їх кримінально-правового заохочення.

Тим не менш, на основі аналізу практики реалізації спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності, передбаченої ч. 4 ст. 307 КК України, слід зазначити, що в контексті саме незаконного обігу наркотичних речовин репресивний, а не заохочувальний метод відіграє ключову роль у боротьбі з даним видом злочинності, оскільки, по-перше, дана категорія злочинців досить рідко добровільно йде співпрацю із уповноваженими органами, а, по-друге, процесуальне встановлення усіх необхідних підстав для застосування цього інституту (особливо факту добровільності) є вкрай складним для реалізації. Тому, в переважній більшості дана норма залишається номінальною. [23, с. 19]

Практична незастосовність названих положень зумовила й відсутність відповідної статистики. Очевидно, що однією з причин існування такої ситуації, коли застосування звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів застосовується дуже рідко, є відсутність науково обґрунтованих висновків і рекомендацій для суду щодо застосування відповідних положень КК України. Тому новоутвореному Верховному Суду слід в подальшій практиці звернути окрему увагу на вироблення відповідних правозастосовних орієнтирів.

При вивченні справ, за якими особи були звільнені від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 309 КК України, виявлено непоодинокі випадки, коли підставою для застосування цього положення закону є медичні довідки приватних медичних установ про початок лікування обвинуваченого вже після надходження справи до суду, які слід перевіряти.

Приймаючи рішення про закриття справи, суди не звертають уваги на те, що згідно з висновком експерта особа не потребує лікування від наркоманії, оскільки від неї не страждає, а медичні довідки часто видаються в день судового засідання або за день до нього. При цьому суди не перевіряють достовірність цих довідок, а також те, чи дійсно особа бажає лікуватися від наркоманії, а не уникнути кримінальної відповідальності. Не дають суди оцінки

й тому факту, що бажання лікуватись у підсудних виникає безпосередньо перед судовим засіданням. [8]

Аналізуючи дану спеціальну підставу звільнення від кримінальної відповідальності, варто зазначити, що, перш за все, їй притаманний ряд переваг.

Першою із таких переваг є те, що до особи, яка добровільно та свідомо прийшла до розуміння хибності вчиненого та стала на шлях виправлення шляхом сприяння відповідним органам, не застосовуються негативні наслідки у вигляді кримінально-правової відповідальності та судимості. До того ж, в подальшому, якщо особа знову скоїть злочин, передбачений ст. 307 КК України, при кваліфікації його дій не застосовуватиметься ознака повторності. Також, щонайважливіше, до особи дана спеціальна підстава звільнення від кримінальної відповідальності може бути застосована необмежену кількість разів. Ще одним позитивним моментом є те, що звільнення від кримінальної відповідальності за злочин, вчинений в період випробувального строку, призначеного особі на підставі ст.ст. 75, 79 КК України, не перериває його.

В об'єктному розрізі переваги існування такої підстави звільнення від кримінальної відповідальності сприяють виведенню з нелегального обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів розкриттю джерел їх придбання та вдосконаленню й збільшенню доказової бази у справах про злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів. Тим самим, по-перше, зменшується потенціальна можливість розширення системи незаконного обігу наркотичних засобів; звідси, зменшується кількість осіб, які потенційно можуть бути залучені до даної системи. І, як наслідок, зменшується загальна кількість злочинів у даній сфері та покращується ступінь їх розкриття з боку правоохоронних органів.

Незважаючи на окремі позитивні сторони, існування досліджуваної спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності відрізняється й рядом негативних аспектів. Так, першим серед них є те, що внаслідок застосування даної підстави в ході звільнення від відповідальності за вчинення злочину здійснюється переривання строків давності притягнення до

кримінальної відповідальності та строки давності виконання обвинувального вироку, а також переривання строку судимості, якщо така особа була судимою раніше. [48, с. 26]

Висновки до Розділу II

Таким чином, підсумовуючи викладене вище, слід сказати, що конструкція ст. 307 КК України є складною, оскільки окрім основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України, містить також кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади злочину, передбачені ч. 2 та ч. 3 досліджуваної статті відповідно.

Так, для кваліфікації за ч. 2 ст. 307 КК України винній особі достатньо вчинити хоча б одну з альтернативних дій, передбачених ч. 1 ст. 307 КК України, проте за наявності спеціальних кваліфікуючих обставин, таких, як залучення неповнолітнього або вчинення злочинних діянь групою осіб за попередньою змовою.

Тим не менш, стаття є неоднорідною за конструкцією, оскільки передбачає дві окремі кваліфікуючі обставини, які повинні бути присутні при вчинення однієї конкретної дії – збуту. Йдеться про збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів у місцях позбавлення волі, а також місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян.

Також проблемними моментами кваліфікації злочинних діянь особи за ч.2 ст. 307 КК України станом на сьогодні є непередбачені у правозастосовних орієнтирах випадки. До прикладу, коли дії суб'єкта становлять собою ідеальну сукупність злочинів – незаконне заволодіння наркотичним засобом із подальшим його зберіганням з метою збуту або придбання наркотичного засобу з метою збуту та для особистого вживання. У такому разі пропонується не застосовувати ознаку повторності, а здійснювати кримінально-правову кваліфікацію за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 307 КК України та відповідних статей Особливої частини, що передбачають інші злочинні діяння.

Ще одним проблемним моментом кримінально-правової кваліфікації виступає випадок, коли особа у ході виконання злочинних діянь здійснює кілька альтернативних дій, представлених ч. 1 ст. 307 КК України, проте деякі з них не вдається довести до стадії закінченого злочину. Попри існування багатьох позицій вчених щодо наявності в таких ситуаціях кваліфікуючої ознаки повторності, слід керуватись принципом запобігання випадкам подвійного інкримінування та здійснювати кваліфікацію за ч. 1 ст. 307 КК України як за закінчений злочин, основу якого становить доведення до завершення хоча б однієї з представлених в статті альтернативних дій (чи бездіяльності). Видається, що для формування однорідної судової практики, у якій буде однозначно вирішене питання щодо кваліфікації подібних злочинів необхідне відповідних правозастосовних орієнтирів Верховним Судом.

Стосовно такої кваліфікуючої ознаки, як збут наркотичних речовин у місцях позбавлення волі, слід ще раз окремо підкреслити, що суди часто неправильно розуміють момент закінчення даного злочину. Оскільки закінченим даний кваліфікований злочин вважається з моменту здійснення дії, спрямованої на передачу таких речовин, при цьому, незалежно від того чи дійсно потрапили зазначені засоби та речовини на охоронювану територію місця відбування покарання.

Ще одним проблемним моментом правозастосовної практики видається встановлення розміру наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів на предмет того, чи вони становлять великий чи особливо великий розмір. В такому випадку при кваліфікації дій особи, яка вчинила незаконні дії із використанням декількох різновидів наркотичних засобів чи психотропних речовин необхідно враховувати сумарний показник, врахований шляхом складання кількості всіх засобів або речовин, які використовувала особа у своїй злочинній діяльності.

Стосовно таких кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих обставин, як залучення неповнолітніх та малолітніх відповідно, слід зазначити, що

ключовою передумовою здійснення відповідної кримінально-правової кваліфікації є усвідомлення винною особою факту залучення неповнолітньої чи малолітньої особи, зокрема, її віку. При цьому, форма такого залучення (співучасть, поради, інша допомога) для кваліфікації злочину значення не мають.

В свою чергу, підставою для кримінально-правової кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 307 КК України за ознакою вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 307 КК України, за попередньою змовою групою осіб виступає вчинення такого злочину саме групою осіб, в яких ця попередня змова на вчинення конкретного злочинного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 307 КК України існувала. В іншому випадку, до прикладу, ситуативного спів виконавства, підстав для відповідної кримінально-правової кваліфікації не буде.

Іншою формою співучасті, яка вже є безпосередньою підставою для констатації наявності особливо кваліфікованого складу злочину, є організована група. При цьому, трактувати категорію організованої групи у світлі ч. 3 ст. 307 КК України слід широко, а, отже, включати в цю категорію вчинення даного злочину як організованою групою, так і злочинною організацією, бандою, терористичною організацією тощо.

Розділ III. Характеристика кримінальної відповідальності, що настає за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України

3.1. Кримінально-правова характеристика санкцій за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України

Говорячи про кримінальну відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК, слід визначитись, що вкладається у поняття "кримінальна відповідальність" та який з її різновидів характеризується.

В доктрині кримінального права виділяють позитивну та ретроспективну кримінальну відповідальність. Так, позитивна кримінальна відповідальність полягає у закріпленні законодавцем певних діянь та їх складів як таких, що відносяться до категорії суспільно небезпечних і за які встановлюється кримінальна відповідальність. У даному випадку це криміналізація дій, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів. Таким чином особа, яка вчинила діяння в даній сфері, підлягає негативним наслідкам у формі кримінальної відповідальності. [56, с. 71]

Ретроспективна кримінальна відповідальність (в літературі також можна зустріти таку назву, як «кримінальна відповідальність пост-фактум» або «негативна кримінальна відповідальність») напряду пов'язується із тими негативними наслідками у вигляді конкретних кримінально-правових санкцій, які настають для особи у силу рішення уповноваженого органу - суду – за вчинення діяння у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних

речовин, їх аналогів та прекурсорів. Такі наслідки можуть проявлятися, перш за все, в публічному осуді такої особи та надання їй морального статусу злочинця, що підтверджений рішенням компетентного органу, а також призначенням покарання та подальшим звільненням від його відбування, призначенням покарання та його реальним відбуванням. [28, с. 51]

Також необхідно зазначити, що одним з можливих наслідків поведінки особи, дії якої фактично відповідають ознакам об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ОЧ КК, але при цьому не становлять злочину через інші причини (найбільш поширена - відсутність суб'єкта злочину (через вік або психічний стан) можуть бути заходи, відмінні від кримінальної відповідальності, а саме - заходи виховного впливу або примусове лікування. Кримінально-правова характеристика згаданих заходів буде здійснена в магістерській роботі надалі.

Отже, тепер слід перейти до безпосередньої характеристики кримінально-правових санкцій, у формі яких реалізується відповідальність за скоєння діянь, які утворюють склад злочину, передбачений ст. 307 КК України.

Санкція ч. 1 ст. 307 КК України передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від чотирьох до восьми років.

Згідно із положеннями ст. 63 КК України, позбавлення особи волі на певний строк – це ізоляція особи, яка визнана винною у вчиненні злочину за вироком суду, на певний час в межах визначеної судом установи закритого типу. Таким чином, в ході позбавлення волі особа зазнає найтяжчих кримінально-правових наслідків – обмеження права на свободу пересування. До цього переліку автоматично додаються обмеження стосовно вибору діяльності, свободу спілкування, подекуди таємницю листування, реалізацію цивільно-правової дієздатності тощо.

При цьому, рівень та обсяг обмеження таких прав визначається судом з урахуванням положень Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексу України, оскільки установи, згідно із положеннями останнього нормативно-правового акту, бувають мінімального, середнього та максимального рівня

безпеки. Звідси відрізняються, до прикладу, частота відвідувань ув'язнених, режим їх дня, умови проживання тощо. [29, с. 125]

Стосовно неповнолітніх, засуджених до покарання у виді позбавлення волі на певний строк, виконується виховними колоніями відповідно до вимог ст. 19 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Якщо дії винної особи були кваліфіковані за ч. 2 ст. 307 КК України, то покарання для неї може бути призначене у виді позбавлення волі в межах від шести до десяти років із обов'язковим додатковим покаранням у вигляді конфіскації майна.

Конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, що перебуває у власності засудженої особи. При цьому не виявлення у суб'єкта майна на час розгляду справи не є підставою для незастосування конфіскації.

Конфіскація майна може бути як повною, так і частковою. Перелік майна, що не підлягає конфіскації визначається у ст. 55 Закону України "Про виконавче провадження". Диспозиція вказаної статті сформульована як відсильна норма до положень Закону України "Про виконавче провадження". Відповідно до положень зазначеного Додатку не можуть бути вилучені у засудженої особи предмети щоденного побутового вжитку, меблі, запас питної води, продукти харчування, нагороди тощо. [4]

Конфіскація майна у ролі додаткового покарання призначається за вчинення тяжких та/або особливо тяжких злочинів корисливого характеру, злочинів, спрямованих проти національної безпеки та обороноздатності України, громадської безпеки (при цьому, незалежно від їх тяжкості). При цьому, призначення конфіскації за такі злочини можливо винятково у випадку передбачення такої опції у статті Особливої частини КК України. [51, с. 153] Тому, у санкціях статей, що передбачають відповідальність за злочини, які можуть бути вчинені як з корисливим мотивом, так і без такого, та не пов'язані із спричиненням шкоди національній безпеці України чи громадській безпеці,

конфіскація майна передбачається як вибіркове покарання. Наприклад, ст. 110, 111 КК України.

У санкції ч. ч. 2, 3 ст. 307 КК конфіскація майна передбачена лише як обов'язкове додаткове покарання. З цього приводу Книженко О. зазначає, що “наркотичні” злочини можуть бути вчинені не лише з суб’єктивних мотивів збагачення чи отримання інших вигод. За таких умов застосування до засудженого конфіскації майна, на думку науковця, буде безпідставним. Тому у санкціях за злочини, передбачені ч.ч. 2, 3 ст. 305, ч.ч. 1, 2 ст. 306, ч.ч. 2, 3 ст.ст. 307, 308, ч.ч. 3 ст.ст. 311, 312, 313, ч. 2 ст. 317 КК, такому виду додаткового покарання, як конфіскація майна необхідно надати факультативний характер. [23, с. 148]

З наведеною вище позицією слід погодитись, оскільки, як йшлося в попередніх розділах, збут можливий не лише за гроші чи у виді обміну на матеріальні цінності. Збутом буде і розповсюдження наркотичних засобів у колі друзів, а якщо суб’єкт вчиняє таке розповсюдження у громадському місці, то конфіскації майна йому не уникнути і за відсутності мети збагатитися за рахунок збуту наркотичних засобів.

Видається можливою пропозиція законодавцю передбачити конфіскацію майна як факультативне додаткове покарання за вчинення будь-якого злочину, передбаченого ст. 307 КК, з тим, щоб застосовувати конфіскацію майна лише до осіб, винних у вчиненні злочинів, передбачених ст. 307 КК, із корисливим мотивом.

При аналізі судової практики за останні 5 років, тобто в період від 2014 по 2020 роки, було встановлено, що суди, засуджуючи осіб за вчинення злочинів, досить по-різному підходять до суворості покарання в залежності від конкретної категорії осіб. Так, до прикладу, аналізуючи вирoki за згадані періоди, можна стверджувати, що більш суворі покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України, призначаються:

- особам чоловічої статі віком від 27 до 45 років;
- особам, що мають підтверджений факт захворювання на наркоманію;

- особам, що постійно та тривалий час вживали наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги. При цьому у даному контексті тривалим слід вважати час п'ять та більше років;

- особам, які не працювали, не навчались, вели девіантний спосіб життя, мали негативні характеристики з місць навчання та роботи;

- особам соціопатичної спрямованості, що мають низький рівень соціальних зв'язків (відсутність сім'ї)

- особам, які не мали на піклуванні дітей, або мали не зняту (зняту) чи непогашену (погашену) судимість.

В свою чергу, в результаті аналізу судової практики були виявлені також споріднені групи осіб, яким покарання призначається меншої суворості. На підставі аналізу цих груп можна зробити висновок, що в цьому є своєрідне втілення виховальної функції кримінального права, оскільки його основною метою є не покарання, а саме ці групи осіб мають найбільші шанси стати на шлях виправлення. Серед них, зокрема:

- особи віком до 25 років;
- особи, що вчинили злочин, предметом якого були легкі наркотики: марихуана тощо;
- особи, які вживали наркотичні засоби, психотропні речовини протягом відносно короткого періоду часу (до п'яти років);
- особи, хворі на туберкульоз, онкологічні захворювання, гепатит;
- особи, що на час скоєння злочину та здійснення провадження мали позитивну соціальну характеристику;
- особи, які мають на утриманні малолітніх та неповнолітніх дітей, непрацездатних дітей, чоловіка/дружину, батьків. [1]

Відповідно до останніх статистичних даних злочини, що пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів, посідають в Україні третє місце за частотою їх вчинення після злочинів проти власності та злочинів проти життя та здоров'я. У відсотковому відношенні частка наркозлочинів серед іншої злочинної діяльності в Україні становить 5,5%. [1]

Часто злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів, вчиняються суб'єктами у складі злочинних угруповань. Так, за даними звіту боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за лютий 2018 року, оприлюдненого Генеральною Прокуратурою України, лише за лютий було закрито 180 кримінальних проваджень щодо злочинів, вчинених організованими групами та злочинними організаціями, що провадили злочинну діяльність у сфері незаконного обігу наркотиків. При цьому, правоохоронці вилучили 2504,2581 г наркотичних засобів, з них марихуани - 1278,0594 г, кокаїну - 1,115 г; 809,1833 г психотропних речовин, з них найбільше метамфетамінів (амфетамінів) 575,6736 г. [1]

При постановленні обвинувального вироку та при призначенні покарання за злочини у сфері незаконного обігу наркотиків судді вирішують два основні питання:

- встановлення юридичної підстави відповідальності - кваліфікації злочину;
- призначення покарання, яке має бути індивідуалізовано, як правило, в межах санкції частини статті ОЧ КК України, за якою винний нестиме відповідальність. [5]

Під час кваліфікації та індивідуалізації покарання судді звертають увагу на такі кваліфікуючі ознаки, як вчинення злочину повторно, а також скоєння злочину особою, яка раніше скоїла один зі злочинів, передбачених стст.306—317 КК України. За наявності зазначених ознак покарання призначається більш суворе, ніж у випадках, коли особа раніше не займалася злочинною діяльністю.

Якщо суб'єкт займається посівом наркотиковмісних рослин та їх вирощуванням, його дії оцінюються як єдиний триваючий агротехнічний процес, тобто кваліфікуються як один продовжуваний злочин. Так само вирішується ситуація і в тих випадках, коли посів і вирощування рослин провадилися з метою збуту. Такий злочин кваліфікується суддями як закінчений незалежно від повноти реалізації умислу. [5]

Найбільш розповсюдженим основним покаранням, що призначається за наркотичні злочини, є штраф. Він був застосований у 47 % справ вивченої статистичної вибірки. Однак, як було зазначено вище, санкція ст. 307 КК України безальтернативна і передбачає один вид основного покарання - лише позбавлення волі на певний строк. Отже, очевидно, що штраф може бути призначений у інших категоріях наркотичних злочинів, які не пов'язані з виробленням, виготовленням, зберіганням, пересиланням з метою збуту чи збутом наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, або ж і за ці злочини, але на підставі ст.69 КК України.

Також у 36% справ було призначено покарання із застосуванням ст.75 КК України. Отже, судді бачили можливість виправлення засудженого без відбування покарання,.

Покарання у вигляді позбавлення волі було призначене у 23% справ.

Вирішуючи долю речових доказів, наркотичних засобів тощо, при постановленні вироку судді приймали рішення про знищення останніх. [1]

Останнє масштабне узагальнення практики розгляду судами справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів було проведено у 2018 році за 9 місяців 2017 року та базово у 2008 році.

Так, у 2017 р. в апеляційному порядку було скасовано і змінено вироки місцевих судів, постановлені щодо 2, 1 тис. осіб, які вчинили злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. У тому числі скасовано вироки щодо 786 осіб, із них з направленням справи на додаткове розслідування — стосовно 147 осіб, або 21,2 % від кількості тих, щодо яких вироки скасовано в апеляційному порядку.

Під час проведення узагальнення було встановлено, що більшість судових рішень, оскаржених у суді апеляційної інстанції, були пов'язані з порушенням вимог ст. 349 Кримінального процесуального кодексу. Так, зазначається, що суди часто помилково визнають недоцільним дослідження доказів по справі, стосовно тих фактичних обставин справи, які ніким з учасників процесу не

оспорюють. До того ж, часто порушуються вимоги КПК України стосовно того, що мотивувальна частина вироку повинна містити чітке словесне формулювання обвинувачення, доведеність обвинувачення з боку прокурора чи особи у порядку приватного обвинувачення, зазначення часу, місця способу вчинення злочинів, чітке зазначення вини, а також мети та мотиву (за наявності). [10]

Аналізуючи узагальнення 2008 року, а також неофіційні аналітичні матеріали, видані в рамках співробітництва України та Європейського Союзу, слід сказати, що згідно із статистичними даними, кількість осіб, яких було засуджено за скоєння злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних речовин має тенденцію до спадання. Так, до прикладу, якщо станом на 1996-200 р. ця кількість становила близько 5100 осіб, то вже у 2003 р. – 1534 осіб (4,5%), в 2004 р. – 1200 осіб (3,7%), в 2005 р. – 903 осіб (2,9%), а в 2006 – близько 300 осіб (0,9%). [10]

Причинами такого зменшення можна визнати вади як матеріального, так і процесуального законодавства в кримінальній сфері, збільшення рівня латентності даних злочинів, а також, з позитивної точки зору, успішні превентивні та лікувальні заходи у сфері наркотичних речовин, які дозволяють абсолютно реабілітувати та соціально адаптувати осіб та запобігають їх поверненню до попереднього способу життя.

Також в даному контексті варто відмітити, що санкція виконує належну їй кримінально-правову роль лише у тих випадках, коли законодавцем прописано її верхню та нижню межу із неодмінним врахуванням суспільної небезпеки та рівню потенційної шкоди охоронюваним законом суспільним відносинам, і коли на практиці реалізація такої санкції дає видимий результат. Суди за вчинення найпоширеніших “наркотичних” злочинів в абсолютній більшості випадків призначають покарання ближче до мінімальної межі санкції (87,1%), а також нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини КК України (11,3%). І лише в поодиноких випадках призначається середнє у межах санкції покарання (1,6% випадків засудження). [10]

Також варто відмітити, що, як показала практика попередніх років, верхня межа санкцій, передбачених ст. 307 КК України, є практично взагалі не застосовною на практиці. Це може свідчити про неправильне співвідношення законодавцем суспільної небезпеки та міри покарання.

Обставинами, що обтяжують покарання, суди визнають: вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів (п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України) – 82,8%; вчинення злочину особою, що перебуває у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів (п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України) – 17,2%. Інші обставини, які обтяжують покарання, у вироках не зустрічалися. [10]

Також слід зробити примітку стосовно врахування при призначенні покарання такої обтяжуючої обставини, передбаченої п. 13 ч. 1 ст. 67 КК України, як вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння чи сп'яніння внаслідок вживання наркотичних чи інших одурманюючих засобів. Як показує практика, не у всіх випадках доцільним є її врахування. Серед таких випадків, зокрема:

- випадки, коли наркотичне чи іншого роду сп'яніння не було безпосередньою причиною злочину;
- випадки, коли особу довели до зазначеного стану інші особи проти її волі або за відсутності прямого волевиявлення;
- випадки, коли особа, що вчиняє злочин, хворіє на наркоманію, що підтверджено відповідними медичними висновками. [46]

Ознайомившись із санкціями кримінального законодавства зарубіжних країн, зокрема, ЄС, слід зазначити, що українське кримінальне законодавство у сфері незаконного обігу наркотичних речовин не вирізняється значною суворістю. По суті, все відбувається протилежним чином: статті КК України, що покликані захищати суспільство від такого роду небезпечних явищ, як незаконний обіг наркотичних речовин, у порівняльно-правовому аспекті передбачають більш м'яку відповідальність. Тому наведене вище припущення про неправильне співвідношення українським законодавцем суспільної

небезпеки та шкоди злочинних діянь і встановлених санкцій у контексті занадто високої суворості останніх, є невиправданим. Звідси, очевидним та практично доведеним фактом є те, що існуюча на сьогодні практика розгляду судами злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних речовин та призначення покарання за них вирізняється набагато м'якшим підходом, що контрастує з положеннями чинного законодавства у бік невиправданої лібералізації. З одного боку, це можна, знову ж таки, пояснити метою перевиховання та ресоціалізації, а з іншого – занадто гуманним судочинством, яке, в тому числі, може бути спричинено корупційним елементом. [46]

Очевидно, що конкретні об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочину, передбаченого ст. 307 КК України, які встановлюються судом у кожному окремому випадку мають чинити вплив на міру покарання, що призначається винному. Тобто, має враховуватись "індивідуальний ступінь тяжкості" вчиненого злочину.

Для повноцінного втілення принципу пропорційності кримінального покарання, на вид та розмір покарання повинні впливати вид і розмір наркотичного засобу чи психотропної речовини, а також їх аналогу, який виробляв, зберігав, пересилав з метою збуту чи збував суб'єкт; мотив вчинення злочину (корисливий мотив чи його відсутність). Власне така індивідуалізація має застосовуватись судами і тоді, коли ці ознаки не передбачені відповідною нормою основного чи кваліфікованого складу злочину. [58, с. 79]

В літературі зустрічаються думки щодо того, щоб диференціювати кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів, в залежності від наркотичного засобу чи психотропної речовини, що були використані при вчиненні злочину. Наприклад, доцільним видається застосовувати більш суворі покарання щодо осіб, які вчинили незаконні дії з опієм (ацетильований чи екстракційний), героїном, кокаїном, ефедрином або вчинили злочин, передбачений ст. 307 КК України, з корисливих мотивів. З даною позицією, загалом, можна погодитись.

Що стосується виправдовувальних вироків, то, шляхом аналізу судової практики від 2008 по 2017 рік, варто зазначити, що в контексті прийняття рішень стосовно ст. 307 КК України, таких вироків практично не приймається. [2]

3.2. Особливості застосування інших заходів кримінально-правового характеру за вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України

Станом на сьогодні беззаперечним є факт того, що протидія злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних речовин є одним із пріоритетних завдань держави, особливо в контексті євроінтеграційних процесів. Для цього необхідно вжити низку заходів, серед яких, зокрема, економічні, політичні, законодавчі, медичні та інші. При цьому, саме нормативні заходи мають основоположне значення, оскільки закладають базис реалізації всіх інших. Однак сучасне нормативно-правове регулювання протидії злочинній діяльності у сфері незаконного обігу наркотичних речовин винятково у вигляді кримінально-правових санкцій не може претендувати на статус вичерпного. Саме тому законодавець запровадив й інші інститути, які буде розглянуто надалі.

Загалом, варто відзначити, що кримінально-правові санкції є крайніми мірами проти осіб, які вчинили злочини у сфері незаконного обігу наркотичних речовин. Тим не менш, доцільним є існування інститутів призначення покарання із подальшим звільненням від його відбування, застосування спеціальних заходів із врахуванням специфіки особи, яка вчинила злочин.

Звідси, до засобів протидії злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних речовин слід віднести:

- 1) настання кримінальної відповідальності у вигляді санкцій, передбачених кримінальним законом;
- 2) звільнення від кримінальної відповідальності, якщо судом буде встановлено, що особа підлягає виправленню за відсутності негативних наслідків у вигляді кримінальної відповідальності;
- 3) примусове лікування, що застосовується до осіб із специфічним станом здоров'я, викликаним вживанням наркотичних речовин. При цьому, даний захід може застосовуватись судом незалежно від призначеного відповідно до згаданих вище санкцій покарання стосовно осіб, чий стан здоров'я є небезпечним як для них самих, так і для інших осіб.

Що стосується звільнення від покарання, то в ньому реалізуються принципи економії кримінальної репресії та гуманізму. Передбачаючи такий субінститут, законодавець, очевидно, виходить з того, що виправлення деяких осіб, які є суб'єктами злочину та які вчинили діяння, що відповідає складу злочину, передбаченого статтею чи частиною статті ОЧ КК України, можливе без реального обмеження їх прав і свобод у випадку, перш за все, їх позитивної посткримінальної поведінки.

Звільнення від кримінальної відповідальності - це здійснювана у відповідності до норм кримінального та кримінально-процесуального законодавства процедура відмови держави у особі органів судової влади від застосування до винної особи заходів кримінально-правового характеру. [50, с. 47]

Зазначимо, що звільнення від відповідальності не є виправданням винної особи та здійснюється з нереабілітуючих підстав, що означає, що суб'єкт може нести інші види відповідальності за наявності підстав (наприклад, цивільно-правову у виді відшкодування шкоди).

Також, інститут звільнення від кримінальної відповідальності не слід ототожнювати із інститутом обставин, що виключають злочинність діяння. Як уже було зазначено вище, при звільнення від кримінальної відповідальності держава офіційно визнає, що особа вчинила дії, які відповідають складу злочину, передбаченого ОЧ КК України, але відмовляється від позбавлення цієї особи певних прав і свобод, що могло би мати місце при застосуванні покарання. Не тотожне звільнення від відповідальності і звільненню від відбування покарання, оскільки навіть обвинувальний вирок без призначення покарання після набрання ним законної сили є певною формою кримінальної відповідальності.

Підстави звільнення від кримінальної відповідальності можуть бути загальними і спеціальними. Так, загальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності передбачені у ЗЧ КК України, а саме у ст. ст. 45-49. До них відповідно відносять:

- 1) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із дієвим каяттям;
- 2) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим
- 3) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки
- 4) звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку зі зміною обстановки.

Кожен з цих різновидів звільнення, безперечно має свої особливості. Зазначимо лише, що ці різновиди – крім звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності – не можуть бути застосовані до особи, яка засуджена за вчинення будь-якого різновиду злочину, передбаченого ст. 307 КК України, оскільки можуть бути застосовні лише до осіб, які вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості. А навіть злочин, передбачений ч. 1 ст. 307 КК України, є тяжким злочином з огляду на верхню межу санкції - 8 років позбавлення волі.

Також, як вже було попередньо зазначено, конструкція складу злочину, передбаченого ст. 307 КК України, передбачає можливість застосування спеціальної підстави для звільнення від кримінальної відповідальності у випадку, коли особа добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів.

Загалом, варто відзначити, що позитивними моментами звільнення особи від кримінальної відповідальності як інституту кримінального права загалом, так і у сфері боротьби зі злочинністю, пов'язаною із незаконним обігом наркотичних речовин, виступає зменшення масової частки незаконного обігу таких речовин, розкриваються джерела їх походження, поліпшується доказова база у справах про злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, а, отже, стають менш імовірними подальші порушення у даній сфері, оскільки звужується коло осіб, що споживають або незаконно поширюють такі речовини.

Тим не менш, у даного кримінально-правового інституту є й свої недоліки. Першим та найбільш вагомим недоліком виступає те, що злочин, за який особа звільнена від відповідальності, перериває строки давності притягнення до кримінальної відповідальності та строки давності виконання обвинувального вироку, а також перериває строк судимості (за умови, що така особа раніше вчиняла злочин або була судимою). [48, с. 41]

Іншим можливим наслідком вчинення злочину або іншої кримінально-правової аномалії, що пов'язана зі сферою здійснення наркотичних злочинів, є направлення винної особи на проходження примусового лікування. Таке лікування здійснюється у спеціальних установах за рахунок держави за умови, що особа, яка вчинила наркотичний злочин страждає на наркоманію та може бути небезпечною для інших осіб та для себе.

Застосування примусового лікування являє собою діяльність суду щодо прийняття у відповідному процесуальному документі рішення про визначення

примусового лікування засобом впливу на особу, яка вчинила злочин та має хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб.

Положення КК України встановлюють, що інститут примусового лікування може бути реалізовано шляхом застосування судом незалежно від того, чи було призначено такій особі покарання у відповідності до санкцій, закріплених ст. 307 КК України. При такому призначенні ключову роль відіграє саме стан здоров'я такої особи. Звідси, підставою для застосування примусового лікування стан здоров'я стає у випадку, якщо він є небезпечним для самої особи, а також несе загрозу для інших осіб.

Якщо до особи, яка вчинила злочин у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, застосовано санкцію у вигляді обмеження або позбавлення волі, примусове лікування буде здійснюватися у місці відбування покарання, визначеного судом.

У випадку, коли особа не обмежена чи позбавлена волі, примусове лікування здійснюється у спеціальних державних медичних установах відповідного профільного спрямування (наркодиспансерах).

Таким чином, основними передумовами для призначення примусового лікування у світлі ст. 96 КК України є:

1) наявність висновку спеціалізованого профільного медичного закладу про те, що особа, яка вчинила даний злочин, має відповідну хворобу і ця хвороба є небезпечною для життя та здоров'я інших осіб;

2) наявність обвинувального вироку стосовно такої особи, в якому підтверджується наявність в його діях складу злочину, передбаченого ст. 307 КК України, в якому зазначається вид кримінальної відповідальності або звільнення від відбування покарання.

Таким чином, самого факту наявності в діях особи всіх ознак складу злочину, передбаченого ст. 307 КК України, є недостатнім для того, щоб призначити особі примусове лікування. Це лише передумова такого призначення. [70, с. 85-86]

При цьому, остаточне рішення щодо застосування чи незастосування таких примусового лікування приймається судом під час постановлення обвинувального вироку із обов'язковим врахуванням всіх обставин справи та наявності усіх вищезазначених передумов.

Що стосується вживаного у ст. 96 КК формулювання «хвороба, що становить небезпеку для життя інших осіб», то чіткого переліку таких хвороб законом не встановлено, а в науці кримінального права зустрічаються різні підходи до визначення такого списку.

Так, А.А. Музика зазначає, що мова йде про соціально небезпечні захворювання, до яких він відносить туберкульоз, психічні, венеричні захворювання, СНІД, лепру, хронічний алкоголізм, наркоманію, карантинні захворювання, а також токсикоманію. [49, с. 50]

У преамбулі постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» формулювання «примусові заходи медичного характеру» та «примусове лікування» фактично вживаються як тотожні. Під цими формулюваннями розуміється лікування від психічних хвороб або інших психічних розладів.

Однак, далі в тексті зазначеної Постанови згадуються і «хвороби, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб», і «невідкладна примусова амбулаторна чи стаціонарна психіатрична допомога», і «обов'язковий лікарський нагляд щодо особи, яка має психічний розлад...». [13]

У п. 24 постанови зазначено, що на підставі ст. 96 КК примусовому лікуванню підлягають незалежно від виду призначеного покарання лише особи, які вчинили злочини та страждають на хвороби, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб. При цьому, алкоголізм та наркоманія до цих хвороб Пленум не відносить, а зазначає, що ці захворювання є соціально небезпечними захворюваннями. [13]

У наступному 25 пункті постанови вказано, що відповідно до ст. 76 КК лікування від алкоголізму і наркоманії може бути застосоване судом у

порядку покладення обов'язку на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням. Таке лікування не вважається примусовим, оскільки обов'язок його пройти покладається безпосередньо на засуджену особу, а не на орган охорони здоров'я. [13]

Тим не менш, варто зазначити, що висвітлена вище позиція не знайшла широкого кола підтримки у кримінально-правовій науці. Більшість представників кримінальної доктрини дотримуються позиції, згідно із якою алкоголізм та наркоманія є небезпечними у тому числі й для інших осіб, а не тільки тієї особи, яка вживає ці речовини.

Таким чином, виходячи із викладеного вище, примусове лікування та примусовий медичний нагляд можуть бути застосовані до осіб:

- 1) які вчинили злочинне діяння у стані неосудності;
 - 2) які вчинили злочинне діяння у стані обмеженої осудності;
 - 3) які вчинили злочинне діяння, але захворіли на хворобу до винесення обвинувального вироку судом або під час відбування покарання;
 - 4) які вчинили злочин, передбачений статтею 325-1 КК України;
 - 5) які вчинили злочин на через стабільне вживання алкоголю, наркотичних чи токсичних речовин, що викликало в них відповідну залежність.
- [49, с. 48]

До того ж, аналіз практики застосування положень ст. 96 КК України до осіб, хворих на наркоманію, в Україні показує досить неоднозначну картину. У ході дослідження було проаналізовано декілька рішень, у значній частині з яких суди вважали своїм обов'язком, вказати чи потребує, чи не потребує особа, винна у вчиненні наркотичного злочину, примусового лікування. Отже, можна зробити висновок, що можливість застосування примусового лікування в даному випадку ними розглядалась.

Друга частина судових рішень містила положення щодо незастосування примусового лікування до винного, оскільки наркоманія не є хворобою, небезпечною для інших осіб. Очевидно, що така позиція взята з цитованих

вище положень постанови Пленуму Верховного Суду України щодо практики застосування положень про примусове лікування.

Горох О. П., аналізуючи практику застосування примусового лікування за злочини, пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів, дійшов висновків про те, що:

1) у п. 5 ч. 1 ст. 76 КК України слова “пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії або захворювання, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб”, доцільно замінити словами “пройти курс лікування від алкоголізму, наркоманії чи токсикоманії, або іншого соціально небезпечного захворювання”[25];

2) необхідна нова редакція ст. с 96 КК України. За його підходом, необхідно ст. 96 КК України викласти у такій редакції:

“Стаття 96. Поняття та мета примусового лікування

1. Примусове лікування є кримінально-правовим заходом державного примусу, що може бути застосоване судом до особи, яка вчинила злочин і страждає на алкоголізм, наркоманію чи токсикоманію, або має інше соціально небезпечне захворювання, залежно від виду захворювання на строк від трьох до дванадцяти місяців.

2. Примусове лікування особи, що страждає на соціально небезпечне захворювання, застосовується з метою йоговилікування і ресоціалізації, запобігання вчиненню ним злочинів, а також забезпечення охорони прав і свобод інших громадян.

3. Примусове лікування не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність” [25];

3) Також науковець пропонує доповнити КК України ст. 96-1 і 96-2 такого змісту:

“Стаття 96-1 . Застосування, продовження і припинення примусового лікування

1. Примусове лікування від наркоманії чи токсикоманії може бути застосоване до обвинувачуваного під час досудового слідства, підсудного у

процесі судового розгляду справи або до засудженого, незалежно від виду призначеного покарання.

2. Примусове лікування застосовується з моменту, коли органом досудового слідства або судом на підставі висновку лікарської комісії буде встановлено, що обвинувачуваний або підсудний хворіє на наркоманію чи токсикоманію. При цьому провадження у справі зупиняється, відповідно до положень Кримінально-процесуального кодексу України, і вживаються заходи щодо негайної госпіталізації хворого до спеціального лікувального закладу. Питання щодо строків примусового лікування осіб, які страждають на інші соціально небезпечні захворювання (окрім наркологічних), потребує додаткового вивчення фахівцями у галузі медицини.

У разі засудження особи і призначення їй покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт або службового обмеження для військовослужбовців примусове лікування від соціально небезпечного захворювання - наркоманії чи алкогольної залежності має здійснюватися у спеціальних лікувальних закладах.

У разі призначення інших видів покарань примусове лікування здійснюється за місцем відбування покарання.

Якщо заходи медичного впливу не дали позитивних результатів, суд може продовжити строк примусового лікування.

Загальний термін примусового лікування не може перевищувати строку, передбаченого ч. 1 ст. 96 КК України.

Примусове лікування здійснюється протягом визначеного судом строку. У разі виявлення іншого, не пов'язаного із соціальною небезпечністю особи тяжкого захворювання обвинувачуваного, підсудного, винного - в залежності, що перешкоджає подальшому його перебуванню в спеціальному лікувальному закладі чи у місці відбування покарання, або коли досягнуті позитивні результати лікування, суд на підставі подання адміністрації відповідної

установи (органу чи установи виконання покарання) і медичного висновку може достроково припинити примусове лікування.

Період часу, протягом якого до особи застосовувалося примусове лікування, має бути зарахований у строк покарання за правилами, передбаченими у ч. 5 ст. 72 КК України з розрахунку, що один день позбавлення волі дорівнює одному дню примусового лікування.

Особа, щодо якої не припинено примусове лікування у передбаченому законом порядку, не може бути звільнена від покарання умовно-достроково, а також не відбута частина призначеного їй покарання не може бути замінена більш м'яким покаранням. Особа, щодо якої застосовується примусове лікування, не підлягає звільненню від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування". [25]

Також Горох О.П. у своєму дисертаційному дослідженні пропонує ввести у кримінальне право України новий субінститут звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з досягненням позитивних результатів примусового лікування від наркоманії чи токсикоманії. [25]

Вищезазначені висновки науковця, зроблені ним в результаті проведеного дисертаційного дослідження вважаємо цілком справедливими та актуальними для українського кримінального законодавства. Прийняття їх до уваги дозволило б використовувати більше стимулів у суб'єктів сприяти розкриттю вчинених ними наркотичних злочинів та цілком могло б вплинути на їх подальше виправлення.

Висновки до Розділу III

Виходячи із викладеного вище, можна дійти таких висновків.

Загалом інститут кримінальної відповідальності розглядається як найбільш дієвий соціальний та правовий інститут запобігання та протидії злочинності, подолання її суспільно небезпечних наслідків, компенсації шкоди, спричиненої такими діями.

Сам факт криміналізації діянь, пов'язаних із незаконним володінням, зберіганням, переміщенням, виробленням чи збутом наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів, законодавець певним чином знижує кількість людей, які готові порушувати закон аби провадити діяльність із забороненими речовинами та засобами. Звідси, як наслідок, знижується кількість осіб, які залучаються до вживання таких речовин.

Кримінальну відповідальність за формами традиційно поділяють на позитивну та негативну (ретроспективну). Якщо позитивна реалізується вищеописаним шляхом – криміналізацією діянь у сфері незаконного обігу наркотичних речовин, то ретроспективна кримінальна відповідальність може запобігти повторному їх вчиненню засудженою особою, адже мета відповідальності лежить не лише в площині кари за вчинений злочин. Каральний елемент використовується для виправлення злочинця, що в майбутньому повинно зупинити його від продовження незаконної поведінки.

Ретроспективна кримінальна відповідальність реалізується у формі санкцій, що закріплені в ст. 307 КК України.

Так, найбільш суворим з них є позбавлення волі на певний строк. Це основний вид покарання.

Якщо особою вчинено діяння, що утворює кваліфікований чи особливо кваліфікований склад злочину, передбачений ст.307 КК України, то додатково в обов'язковому порядку судами призначається також конфіскація майна.

Варто підкреслити, що встановлення законодавцем такого обов'язкового додаткового покарання, як конфіскація, не є абсолютно обґрунтованим, оскільки вважаємо, що різновиди злочинів, передбачені ст. 307 КК України, в залежності від конкретних обставин їх вчинення, не завжди є корисливими.

Тому, законодавцю слід ввести зміни до формулювання санкцій ст. 307 КК України та зазначити, що діяння, передбачені відповідними частинами диспозиції статті:

- караються позбавленням волі на строк від шести до десяти років з конфіскацією майна або без такої;

- караються позбавленням волі на строк від дев'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Досягнення однієї з цілей покарання, а саме виправлення особи, щодо категорії засуджених за вчинення наркотичних злочинів можливе лише при поєднанні відбування призначеного покарання і надання їй у разі потреби примусової наркологічної допомоги. Оскільки важко стверджувати, що після завершення тривання «карального елемента», особа, хвора на наркоманію, навіть усвідомлюючи можливість повторного обмеження прав і свобод, зможе утриматись від незаконної діяльності з наркотичними засобами, психотропними речовинами та їх аналогами.

Неоднозначність формулювань ст. 96 КК України, мова у якій йде про застосування примусового лікування, негативно впливає на тенденції судової практики застосування вказаної статті. Деякі суди керуються положеннями роз'яснень Пленуму Верховного Суду України, де суд, зазначив про незастосування примусового лікування до осіб, хворих на наркоманію, оскільки така хвороба, на думку Пленуму, не є небезпечною для інших осіб.

Друга частина судів йде шляхом обов'язкового вирішення питання щодо застосування ст. 96 КК України у випадках засудження винного за вчинення наркотичного злочину, що збігається з домінуючим підходом у доктринальному її тлумаченні.

Вирішення ситуації вбачається у встановленні чіткого переліку хвороб, які слід вважати небезпечними для інших людей. Такий перелік був би цілком доречний у ч. 3 ст. 96 КК України.

Іншим можливим варіантом наслідків для особи, яка визнана винною у вчиненні злочину, передбаченого ст. 307 КК України, є звільнення її від кримінальної відповідальності.

Такий спосіб впливу на винну особу є заохочувальним та застосовується у випадках, коли суд доходить висновку, що виправлення особи можливе і без обмеження її прав і свобод у вигляді покарання.

Зазначимо, що для осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочину, передбаченого ст. 307 КК України, можливим є лише спеціальний вид звільнення, який передбачений ч. 4 ст. 307 КК України, а також звільнення у зв'язку із закінченням строків давності, оскільки загальні види звільнення від кримінальної відповідальності, які передбачені законодавцем у положеннях ст. ст. 45-48 КК України, можуть бути застосовані за певних умов лише до осіб, що вчинили злочини невеликої або середньої тяжкості, а злочини, передбачені ст. 307 КК України, завжди є тяжкими та/або особливо тяжкими.

Висновки

Виходячи із дослідження, проведеного в ході написання кваліфікаційної роботи, можна дійти таких висновків.

Родовим об'єктом злочину, передбаченого ч.1 ст. 307 КК України, є суспільні відносини, пов'язані із захистом життя та здоров'я населення.

Щодо безпосереднього об'єкту досліджуваного злочину, то ним також виступають суспільні відносини щодо забезпечення додержання правового режиму обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів на території України. При цьому в складі досліджуваного злочину доцільним є виділення факультативного об'єкту: суспільні відносини, пов'язані із охороною життя та здоров'я осіб, яким в результаті незаконному обігу вище перелічених речовин може бути завдано шкоди.

Оскільки злочин, передбачений ч. 1 ст. 307 КК України, є предметним злочином, слід підкреслити, що його предметом виступають наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги. При цьому, для утворення предмету досліджуваного злочину повинен бути не лише факт наявності даних речовин, а певна їх кількість. Нижня кількісна межа, в свою чергу, встановлює законодавством про адміністративні правопорушення, а верхня – спеціальними підзаконними нормативно-правовими актами та обсягами, встановленими для кваліфікованих та особливо кваліфікованих складів злочину.

При цьому, небезпечні наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги можуть бути лише предметом злочину, передбаченого положеннями ч. 2 ст. 307 КК України.

Щодо якісної характеристики складів злочину, передбачених досліджуваною статтею, слід зазначити, що склад злочину, закріплений в ч. 1 ст. 307 КК України є формальним, оскільки суспільно небезпечні наслідки не є обов'язкові для його кваліфікації.

Об'єктивна сторона складу злочину характеризується обов'язковою ознакою – одним чи кількома діями, зміст яких - незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання, збут

наркотичного засобу, психотропної речовини чи їх аналогу. Слід розрізняти виробництво та виготовлення зазначених речовин. Виробництво характеризується промисловим спрямуванням, більш масштабним та автоматизованим, ніж виготовлення. При цьому, і для виробництва, і для виготовлення є обов'язковим завершення процесу результатом отримання наркотичного засобу, психотропної речовини чи їх аналогу.

Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 307 КК України є осудна особа, яка досягла 16 років. Станом на сьогодні, як було зазначено вище, існує проблематика якісної класифікації суб'єкта злочину за ч. 1 ст. 307 КК України. З одного боку, в порівнянні із ч. 2 та ч. 3 ст. 307 КК України, такий суб'єкт є загальним, оскільки не наділений ніякими специфічними ознаками. З іншого боку, такий суб'єкт може визнаватись спеціальним, оскільки йому притаманна "негативна" характеристика: таким суб'єктом може бути лише особа, яка вчиняє дії, зазначені у диспозиції ст. ст. 308-310, 312, 314, 315, 317 КК України, вперше.

В свою чергу, суб'єкт злочину, передбачений ч. 2 ст. 307 КК України, є однозначно спеціальним, оскільки в нього присутня така характеристика, як вчинення злочину повторно за наявності раніше вчиненого або тотожного злочину або злочину, передбаченого статтями 308-310, 312, 314, 315, 317 КК України. При цьому, наявність чи відсутність факту засудження в даному випадку ролі не відіграє.

Суб'єктивна сторона складів злочину, передбаченого ст. 307 КК України, характеризується виключно прямим умислом та наявністю мети збуту наркотичного засобу, психотропної речовини або їх аналогу у всіх різновидах, крім вчинення власне збуту зазначених речовин та засобів.

При цьому, коли об'єктивну сторону злочинного діяння утворює власне збут, його не слід розцінювати як обов'язковий суспільно-небезпечний наслідок, оскільки досліджуваний злочин є формальним за своїм складом. В даному випадку доцільно вести мову про збут як елемент об'єктивної сторони та одночасно реальне втілення мети злочинної діяльності.

Кваліфіковані різновиди злочинів, пов'язаних із незаконними діями щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з метою збуту чи їх збутом, передбачені ч. ч. 2, 3 ст. 307 КК України.

Окремі проблеми кваліфікації таких різновидів можуть бути виявлені при кваліфікації, наприклад, дій суб'єкта, які за змістом відповідають ознакам ідеальної сукупності злочинів - викрадення наркотичних засобів із подальшим їх зберіганням з метою збуту або придбання наркотичних засобів з метою збуту та для особистого вживання. У такому разі ознака спеціальної повторності «...особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 308-310, 312, 314, 315, 317...» відсутня, а дії суб'єкта, за умови відсутності інших кваліфікуючих ознак, мають кваліфікуватись, відповідно за сукупністю злочинів, передбачених ч. 1 ст. 308 та ч. 1 ст. 307 або ч. 1 ст. 307 та ч. 1 ст. 309 КК України.

Однак, у випадках коли умисел на вчинення дій, що зазначені у диспозиціях ст. 307 або ст. 309 КК України, виник у особи після вчинення злочину, передбаченого ст. 308 КК України, дії суб'єкта утворюють не лише сукупність, а і повторність злочинів, про яку йдеться у ч.2 ст.307 та ч.2 ст.309 КК України.

Варто звернути увагу на таку проблему кримінально-правової кваліфікації як кваліфікація випадків, коли особа у ході виконання злочинних діянь здійснює кілька альтернативних дій, представлених ч. 1 ст. 307 КК України, проте деякі з них не вдається довести до стадії закінченого злочину. Попри існування багатьох позицій вчених щодо наявності в таких ситуаціях кваліфікуючої ознаки повторності, слід керуватись принципом запобігання випадкам подвійного інкримінування та здійснювати кваліфікацію за ч. 1 ст. 307 КК України як за закінчений злочин, основу якого становить доведення до завершення хоча б однієї з представлених в статті альтернативних дій (чи бездіяльності. Видається, що для формування однорідної судової практики, у якій буде однозначно вирішене питання щодо кваліфікації подібних злочинів необхідне відповідних правозастосовних орієнтирів Верховним Судом.

Стосовно такої кваліфікуючої ознаки, як збут наркотичних речовин у місцях позбавлення волі, слід ще раз окремо підкреслити, що суди часто неправильно розуміють момент закінчення даного злочину. Оскільки закінченим даний кваліфікований злочин вважається з моменту здійснення дії, спрямованої на передачу таких речовин, при цьому, незалежно від того чи дійсно потрапили зазначені засоби та речовини на охоронювану територію місця відбування покарання.

Ще одним проблемним моментом правозастосовної практики видається встановлення розміру наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів на предмет того, чи вони становлять великий чи особливо великий розмір. В такому випадку при кваліфікації дій особи, яка вчинила незаконні дії із використанням декількох різновидів наркотичних засобів чи психотропних речовин необхідно враховувати сумарний показник, врахований шляхом складання кількості всіх засобів або речовин, які використовувала особа у своїй злочинній діяльності.

Стосовно таких кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих обставин, як залучення неповнолітніх та малолітніх відповідно, слід зазначити, що ключовою передумовою здійснення відповідної кримінально-правової кваліфікації є усвідомлення винною особою факту залучення неповнолітньої чи малолітньої особи, зокрема, її віку. При цьому, форма такого залучення (співучасть, поради, інша допомога) для кваліфікації злочину значення не мають.

Для кваліфікації дій особи за ч. 2 ст. 307 КК України за ознакою вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 307 КК України, за попередньою змовою групою осіб слід підкреслити, що кваліфікація за цією частиною є можлива винятково у випадку, коли була наявна попередня домовленість про вчинення діянь, передбачених диспозицією даної статті. В інших випадках матиме місце ситуативне співвиконавство, а, отже, підстава для кваліфікації за ч. 2 ст. 307 КК України буде відсутня.

Інша форма співучасті, а саме - співучасть особливого роду, передбачена як кваліфікуюча ознака у одному із різновидів злочину, передбачених ч. 3 ст. 307 КК України. Ознаку "вчинені організованою групою" у ч. 3 ст. 307 КК України слід тлумачити поширювально і кваліфікувати за даною ознакою дії, передбачені ч. 1 або ч. 2 ст. 307 КК України і тоді, коли вони вчинені суб'єктом у складі злочинної організації, банди, терористичної організації.

У контексті дослідження кримінально-правових наслідків вчинення злочину, передбаченого ст. 307 КК України, мова може йти про кримінальну відповідальність (потенційну та ретроспективну), звільнення винного від кримінальної відповідальності, застосування примусового лікування до осіб, хворих на наркоманію.

Що стосується потенційної кримінальної відповідальності, то цей різновид впливу може розглядатися як один ключових засобів превенції кримінальних правопорушень у даній сфері, що полягає у криміналізації відповідних діянь. Таким чином, з одного боку, зменшується кількість осіб, які готові йти на ризик зайняття кримінально караною діяльністю з метою збагачення, а з іншого боку – кількість потенційних споживачів наркотичних речовин, що знаходяться в незаконному обігу.

Негативна або ретроспективна кримінальна відповідальність є найбільш очевидним засобом боротьби із злочинністю у сфері незаконного обігу наркотичних речовин.

Класично, ретроспективна відповідальність полягає у реалізації передбачених статтею КК України санкцій. У даному випадку їх є дві: позбавлення волі та конфіскація, при чому остання є обов'язковою додатковою санкцією за вчинення кваліфікованого та особливо кваліфікованого складу досліджуваного злочину.

Тим не менш, існує обґрунтований сумнів щодо застосування конфіскації майна як обов'язкового додаткового покарання, оскільки різновиди злочинів, передбачені ст. 307 КК України, в залежності від конкретних обставин їх

вчинення, не завжди є корисливими і, вочевидь, не є злочинами проти національної чи громадської безпеки як зазначено у ст. 59 КК України.

Досягнення однієї з складових мети покарання – а саме – виправлення особи, щодо категорії засуджених за вчинення наркотичних злочинів можливе лише при поєднанні відбування призначеного покарання і надання – у разі потреби – примусової наркологічної допомоги. Оскільки важко стверджувати, що після завершення дії «карального елементу», особа, хвора на наркоманію, навіть усвідомлюючи можливість повторного обмеження прав і свобод, зможе утриматись від незаконної діяльності з наркотичними засобами, психотропними речовинами та їх аналогами.

Існує неоднозначність судової практики в даному контексті, оскільки суди не завжди визнають наркозалежність хворобою, яка є небезпечною для інших осіб, отже, слугує підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. Тому, законодавцю слід звернути увагу на дану проблему та затвердити офіційний перелік хворіб, пов'язаних із наркотичною залежністю, які будуть підпадати під категорію таких, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб.

Іншим можливим варіантом наслідків для особи, яка визнана винною у вчиненні злочину, передбаченого ст. 307 КК України, є звільнення її від кримінальної відповідальності. Для осіб, які обвинувачуються у вчиненні злочину, передбаченого ст. 307 КК України, неможливими є ті різновиди звільнення, які встановлені законодавцем у ст. ст. 45-48 КК України можуть бути застосовані лише за певних умов до осіб, що вчинили злочини невеликої або середньої тяжкості.

Винятком є положення ст. 49 КК України, де мова йде про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, що можливо застосувати і до тяжких та особливо тяжких злочинів, якими є злочини, передбачені ст. 307 КК України. При цьому основним різновидом звільнення від кримінальної відповідальності має залишатись той, який передбачений ч.4 ст.307 КК України.

Список використаних джерел

1. Аналіз судової практики з розгляду кримінальних справ Київського районного суду м. Одеси про злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та аналогів або прекурсорів, отруйних та сильнодіючих речовин у I кварталі 2015 року. URL: <https://goo.gl/an9Yuu> (дата звернення: 09.10.2020).
2. Аналіз судової практики розгляду судом кримінальних проваджень у сфері обігу наркотичних речовин, їх аналогів або прекурсорів за 9 місяців 2017 року. URL: https://rmm.su.court.gov.ua/sud1815/organizac_roboty/analizu_yzagalnenny/413347/ (дата звернення: 09.10.2020).
3. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року з поправками, внесеними в неї відповідно до Протоколу 1972 року про поправки до Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_177/page (дата звернення: 15.10.2020).
4. Закон України "Про виконавче провадження". URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/page> (дата звернення 15.10.2020).
5. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо співробітництва між Україною та Європейським Союзом у сфері юстиції, свободи та безпеки. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_40179 (дата звернення 15.10.2020).
6. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/paran125#n125> (дата звернення: 18.10.2020).
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон від 19.11.1992 № 2801-XII. Дата оновлення: 10.03.2018. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 15.10.2020).
8. Практика розгляду судами справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/179F1409F1D9B89AC2257B7C0044C93B](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/179F1409F1D9B89AC2257B7C0044C93B) (дата звернення: 09.10.2020).

9. Про затвердження невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що знаходяться у незаконному обігу: Наказ МОЗ України від 01.08.2000 № 188. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00> (дата звернення: 15.10.2020).

10. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770. Дата оновлення: 02.11.2016. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF> (дата звернення: 15.10.2020).

11. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон від 15.02.1995 № 60/95-ВР. Дата оновлення: 28.12.2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.10.2020).

12. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність та рецидив злочинів та їх правові наслідки: ППВСУ № 4 від 4 червня 2010 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10> (дата звернення - 16.10.2020 року).

13. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: Постанова Пленуму Верховного суду України від 03.06.2005 р. № 7. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-05> (дата звернення – 15.10.2020).

14. Про судову практику у справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного суду України № 4 від 4 червня 2010 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10> (дата звернення - 01.11.2020 року).

15. Стан злочинності у 2019 році. За даними Генеральної Прокуратури України. Доповідь Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2020).

16. Аналітична довідка про стан протидії незаконному обігу наркотиків упродовж 2016-2018 рр. : стан та тенденції. Київ: РНБО України, 2018. 40 с.
17. Андрусін Г. В. Кримінальне право України : загальна частина : посіб. для підгот. до іспитів /ред. Г.В. Андрусін, О.Ф. Бантишев, Б.В. Романюк. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2002. 124 с.
18. Багрий-Шахматов Л.В. Социальноправовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации. Часть вторая / Л.В. Багрий-Шахматов. Одесса: Юридична література, 2000. 412 с.
19. Бажанов М.І. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я.Тацій. Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2002. 497 с.
20. Бажанов М. И. Множественность преступлений по уголовному праву Украины / М. И. Бажанов. Харьков: Право, 2000. 128 с.
21. Бублейник В.А. Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти: автореф. дис. ... канд.юрид.наук:12.00.08 / Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. 20 с.
22. Вереша Р.В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. 2-ге вид. допов. та переробл. Станом на вересень 2011 р. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 320 с.
23. Вознюк А. А. Ознаки спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності. *Сучасна юридична наукова думка* : міжнар. наук. – практ. інтернет конф. (Тернопіль, 9 грудня 2008 р.). Тернопіль, 2008. С. 9 – 12.
24. Горбачевський В.Я. Кримінальне право України: теоретичний курс та практикум: навч. посіб. / ред. В.Я. Горбачевський. Київ: Атіка, 2005. 378 с.
25. Горох О.П. Покарання за злочини у сфері обігу наркотичних засобів: автореф. дис. ... канд.юрид.наук:12.00.08 Київ. 2007. URL: <https://i-rc.org.ua/files/personalii/goroh-o-p.pdf> (дата звернення - 09.10.2020).
26. Грищук В. К. Доктринальне розуміння форм реалізації кримінальної відповідальності людини. *Актуальні проблеми кримінальної*

відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / ред. кол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2013. 847 с.

27. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навч. посібник за заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ: Ваіте, 2014. 944 с.

28. Кистяковский А.Ф. Элементарный учебник Общего уголовного права. Т. 1. Общая часть. / А.Ф. Спасович. Киев : Университетская типография, 1875. – 413 с.

29. Книженко О.О. Санкції у кримінальному праві : монографія. Харків : НикаНова, 2011. 336 с.

30. Ковітіді О. Ф. Класифікація видів звільнення від кримінальної відповідальності . *Держава і право*. Київ , 2004. Вип. 23. С. 433–439.

31. Коржанський М. Група осіб як суб'єкт злочину. *Право України*. № 11. 2005. С. 33-39.

32. Коржанський М.Й. Кримінальне право і законодавство України. Загальна частина: курс лекцій / ред. М. Й. Коржанський. Київ: Атіка, 2001. 432 с.

33. Кримінальне право. Загальна частина: підручник / ред. А. С. Беньківський та ін. Київ: Істина, 2011. 1121с.

34. Кримінальне право України Бібліографія.1991-2005 / укладачі: М.В. Галабала, В.О. Навроцький, С.В. Хилюк. Київ: Алерта, КНТ, Центр учбової літератури, 2008. 536 с.

35. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / В. І. Борисов, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін та ін. 5-те вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2015. 528 с.

36. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2015. 400 с.

37. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник/ Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін. Вид. 2-ге, переробл. та допов. Київ: Атіка, 2008. 453 с.

38. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент./ за ред. В.В. Сташис, В.Я. Тацій. Харків: Одиссей, 2008. 1208 с.
39. Кузнецова Н.Ф. Перспективы совершенствования УК РФ. *Государство и право на рубеже веков* (материалы всероссийской конференции). Криминология, уголовное право, судебное право. Москва: Изд-во Московского университета, 2001. С. 66-72.
40. Лиска П.О. Проблематика та прогалини диспозиції та санкції основного складу злочину, передбаченого ст. 307 Кримінального кодексу України. *Scientific Journal «ScienceRise»* .№1(1). 2014. С.114-121.
41. Луцак О.О. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, вчинених із залученням неповнолітніх та щодо неповнолітніх: поняття та шляхи вдосконалення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014 №9-2, Т. 2. С. 67-70.
42. Малков В. П. Повторность преступлений (понятие и уголовно-правовое значение). Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1970. 174 с.
43. Матвійчук В. К., Тарарухін С. А. Суб'єктивна сторона складу злочину : лекція / В. К. Матвійчук, С. А. Тарарухін. Київ : УАВС, 1994. 35 с.
44. Матишевський П.С. Кримінальне право України. Загальна частина. Київ: А.С.К., 2001. 352 с.
45. Мельник М.І. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. Вид. 3-тє, переробл. та допов./ ред. М. І. Мельник, В. А. Клименко. Київ: Юридична думка, 2004. 354 с.
46. Міжнародне співробітництво в сфері контролю над обігом наркотиків - перспективний напрямок реалізації політики євроінтеграції. URL:<http://www.mif-ua.com> (дата звернення - 08.10.2020).
47. Кримінальне право: навчальний посібник / ред. М.І. Хавронюк. Київ: Атіка, 2014. 324 с.
48. Наден О.В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних, засобів, психотропних

речовин, їх аналогів або прекурсорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 26 с

49. Наровська К.Б До питання уніфікації законодавства України, що регулює застосування примусового лікування. *Вісник академії адвокатури України*. 2012. №2(4). С. 46-54.

50. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. - 4-те вид., переробл. та доповн. /Відп. ред. С.С.Яценко. Київ: А.С.К., 2005. 848 с.

51. Орловская Н.А. Уголовно-правовые санкции: проблемы определения, классификации и функционального анализа. Одесса : Юрид. літ., 2010. 296 с.

52. Орловський Р.С. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Серия «Юридические науки». Том 27 (66). 2004. № 1. С.187-193.

53. Павленко Р. Питання притягнення до кримінальної відповідальності за дії з аналогами наркотичних засобів і психотропних речовин. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 12 (132). С.197-200.

54. Пионтковский А.А. Курс советского уголовного права. В 69-ти т. Часть общая, Т. 2. Москва : Издательство «Наука», 1970. 672 с.

55. Письменський Є. О. Кримінальне право: особлива частина / ред. О. О. Дудоров. Луганськ: Елтон-2, 2012. 264с.

56. Практичний посібник з кримінального права України. Харків: Видавництво “ФІНН”, 2010. 720 с.

57. Развитие понятия об'єктивной стороны состава злочину та його теоретичні основи . *Юридична наука*. 2013. № 8. С.49-55.

58. Савченко А. В. Кримінально-правова протидія незаконному обігу наркотиків: міжнародні та національні стандарти : посібник ./ ред. ректора Нац. акад. внутр. справ, д.ю.н., професора, член-кор. НАПрН України генерал-лейтенанта міліції В. В. Коваленка. Київ : НАВС, 2014. 146 с.

59. Сорока Л.В. Особливості об'єктивної сторони незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 1. С.196-199.
60. Спасович В. Учебник уголовного права. Т. 1. СПб. : Тип. И. Огризко, 1863. 442 с.
61. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій / Савченко А.В., Кузнєцов В.В., Штанько О.Ф. Київ: Вид. Паливода А.В., 2-е вид. 2006. 326 с.
62. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: Лекции. Часть общая. Т. 1 29-е изд., пересмотр. и доп. СПб. : Гос. Тип., 1902. 823 с.
63. Таций В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. Харків: Вища школа (изд-во при ХГУ) , 1988. 198 с.
64. Толкаченко А. А. Теоретические основы квалификации преступлений : учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. 021100 «Юриспруденция». Москва : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. 128 с.
65. Фесенко Є. В. Системний підхід як метод моделювання конструктивних ознак кримінально-правових інститутів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12, № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2015_12_2_13. (дата звернення - 08.10.2020).
66. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Атіка, 2004. 488 с.
67. Шакиров Х. С. Общий и специальные виды освобождения от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием : автореф. дис. ... канд. юрид. наук :12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовноисполнительное право» . Казань, 2005. 26 с.
68. Шапченко С.Д. Науковий висновок члена Науково-консультативної ради при ВСУ щодо особливостей застосування положень ст. 307 Кримінального кодексу України у разі вчинення різних за змістом діянь. URL:https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KKS_02_07_2020.pdf (дата звернення 12.11.2020)

69. Шевчук В.В. Об'єкт злочину за кримінальним правом України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2(18). С.234-249.
70. Яценко А.М. Застосування примусового лікування: теоретико прикладний аспект. *Форум права*. 2013. № 4. С. 489–496.